

Θεματικό δελτίο Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Πρόλογος

Εκτιμώντας ότι η βέλτιστη περιβαλλοντική πολιτική συνίσταται στην αποφυγή, εξ αρχής, της δημιουργίας ρύπανσης ή οχλήσεων, αντί της επακόλουθης καταπολέμησης των συνεπειών τους, ο νομοθέτης της Ένωσης θέσπισε ένα σύστημα προληπτικής προστασίας του περιβάλλοντος, ακρογωνιαίος λίθος του οποίου είναι η υποχρέωση που υπέχουν τα κράτη μέλη να διενεργούν εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν από τη λήψη ορισμένων αποφάσεων που ενδέχεται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Κατ' αρχάς, το Συμβούλιο εξέδωσε την οδηγία 85/337 για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον¹, η οποία καταργήθηκε, κωδικοποιήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2011/92 για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον². Κατά τις εν λόγω οδηγίες, τα έργα που μνημονεύονται στα παραρτήματά τους I και II τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις πρέπει, πριν από τη χορήγηση της σχετικής άδειας, να υποβάλλονται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Συναφώς, στο παράρτημα I απαριθμούνται τα έργα που ενέχουν ως εκ της φύσεώς τους κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και επιβάλλεται, κατ' αρχήν, να υποβάλλονται σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεών τους. Αντιθέτως, στο παράρτημα II προσδιορίζονται τα έργα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, τα οποία υποβάλλονται σε εκτίμηση μόνον όταν τα κράτη μέλη κρίνουν, τηρουμένων των απαιτήσεων των ανωτέρω οδηγιών, ότι το απαιτούν τα χαρακτηριστικά τους.

Εν συνεχεία, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο εξέδωσαν την οδηγία 2001/42 σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων³, η οποία προβλέπει ότι τα σχέδια και προγράμματα που απαριθμούνται σε αυτήν πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων όταν ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Δεδομένου ότι στα σχέδια και προγράμματα της οδηγίας 2001/42 περιλαμβάνονται εκείνα τα οποία καθορίζουν, σε ορισμένους τομείς, το πλαίσιο για την αδειοδότηση έργων που εμπίπτουν στις οδηγίες 85/337 και 2011/92, η οδηγία 2001/42 θέσπισε, κατά

¹ Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 1985, L 175, σ. 40).

² Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 2012, L 26, σ. 1).

³ Οδηγία 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (ΕΕ 2001, L 197, σ. 30).

συνέπεια, μηχανισμό εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων ο οποίος εφαρμόζεται πριν από τον μηχανισμό που θεσπίζεται με τις οδηγίες 85/337 και 2011/92 στους οικείους τομείς.

Από μεθοδολογικής απόψεως, η οδηγία 2001/42 διακρίνει, κατά την προσέγγιση που εφαρμόζεται από τις οδηγίες 85/337 και 2011/92, μεταξύ, αφενός, των σχεδίων και προγραμμάτων που υποβάλλονται, κατ' αρχήν, πάντοτε σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και, αφετέρου, των σχεδίων και προγραμμάτων που υποβάλλονται σε τέτοια εκτίμηση μόνον όταν τα κράτη μέλη κρίνουν ότι μπορεί να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Οι τρεις προμνησθείσες οδηγίες έχουν αποτελέσει αντικείμενο εκτενούς νομολογίας, οι κύριοι άξονες εξέλιξης της οποίας παρουσιάζονται στο παρόν θεματικό δελτίο.

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
I. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΩΝ ΟΔΗΓΙΩΝ 85/337 ΚΑΙ 2011/92.....	7
1. Πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 85/337 και 2011/92.....	7
α) Έννοια του έργου	7
β) Έργα που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 85/337 και 2011/92.....	10
2. Υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεων σε περίπτωση κινδύνου σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων.....	11
α) Έργα που ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (παράρτημα I).....	11
β) Έργα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις (παράρτημα II).....	12
i. Καθορισμός της υποχρέωσης διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων	12
ii. Αιτιολόγηση της απόφασης περί μη υποβολής έργου σε εκτίμηση	14
γ) Εξαιρέσεις από την υποχρέωση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων	16
3. Έκταση της εκτίμησης επιπτώσεων	17
4. Διαδικασίες αδειοδότησης πλειόνων σταδίων	20
α) Χρόνος πραγματοποίησης της εκτίμησης επιπτώσεων	20
β) Καθορισμός των διαδικαστικών προϋποθέσεων υπό τις οποίες διενεργείται η εκτίμηση επιπτώσεων	21
5. Συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και πρόσβαση στη δικαιοσύνη.....	23
α) Συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων	23
i. Λεπτομερείς ρυθμίσεις για την ενημέρωση του κοινού	23
ii. Συμμετοχή του κοινού κατά τη διάρκεια διαδικασίας λήψης αποφάσεων που περιλαμβάνει πλείονα στάδια	25
β) Πρόσβαση στη δικαιοσύνη.....	26
i. Υποχρεώσεις των κρατών μελών.....	26
ii. Παραδεκτό των προσφυγών που ασκούνται από ιδιώτες.....	28
iii. Παραδεκτό προσφυγών που ασκούνται από ενώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος	30
iv. Απαίτηση περί μη απαγορευτικού κόστους.....	34

α.	Περιεχόμενο.....	34
β.	Κριτήρια εκτίμησης	36
6.	Άμεσο αποτέλεσμα και σύμφωνη ερμηνεία	37
α)	Κάθετο άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών και αρνητικές συνέπειες για τα δικαιώματα τρίτων	37
β)	Σύμφωνη ερμηνεία του εθνικού δικαίου	39
II.	ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ 2001/42.....	42
1.	Πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/42	42
α)	Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στην οδηγία 2001/42	42
β)	Κατάργηση σχεδίων και προγραμμάτων.....	46
2.	Υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεων σε περίπτωση κινδύνου σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων.....	47
α)	Σχέδια και προγράμματα που ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων	47
i.	Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42.....	47
ii.	Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/42.....	50
β)	Σχέδια και προγράμματα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	51
i.	Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42	51
ii.	Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/42	55
3.	Διαβουλεύσεις	56
III.	ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΣΕ ΙΣΧΥ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΠΟΥ ΕΚΔΟΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΒΑΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗΣ ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ	58
1.	Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2011/92	58
2.	Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2001/42	59
IV.	ΣΩΡΕΥΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΟΔΗΓΙΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΒΑΛΛΟΥΝ ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ	64

I. Εκτίμηση των επιπτώσεων δημόσιων και ιδιωτικών έργων δυνάμει των οδηγιών 85/337 και 2011/92

1. Πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 85/337 και 2011/92

α) Έννοια του έργου

Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, [EU:C:2019:622](#)) ⁴

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Σύμβαση του Espoo – Σύμβαση του Aarhus – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Άρθρο 6, παράγραφος 3 – Έννοια του έργου – Εκτίμηση των επιπτώσεων επί του συγκεκριμένου τόπου – Άρθρο 6, παράγραφος 4 – Έννοια των επιτακτικών λόγων σημαντικού δημοσίου συμφέροντος – Διατήρηση των αγρίων πτηνών – Οδηγία 2009/147/ΕΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Έννοια του έργου – Άρθρο 2, παράγραφος 1 – Άρθρο 4, παράγραφος 1 – Εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον – Άρθρο 2, παράγραφος 4 – Εξαίρεση από την εκτίμηση – Σταδιακή εγκατάλειψη της πυρηνικής ενέργειας – Εθνική νομοθεσία που προβλέπει, αφενός, την επανέναρξη, για διάστημα σχεδόν δέκα ετών, της δραστηριότητας βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικό σταθμό ο οποίος είχε παύσει να λειτουργεί, με αποτέλεσμα να μετατεθεί κατά δέκα έτη η ημερομηνία που είχε αρχικά καθοριστεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση του σταθμού και την παύση της δραστηριότητάς του και, αφετέρου, τη μετάθεση, επίσης κατά δέκα έτη, της αρχικής προθεσμίας που είχε οριστεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση και την παύση βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λειτουργούντα σταθμό πυρηνικής ενέργειας – Παράλειψη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων»

Με την απόφαση Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen, της 29ης Ιουλίου 2019, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται επί της ερμηνείας της έννοιας του «έργου» κατά την οδηγία 2011/92 και την οδηγία 92/43, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας ⁵.

Η απόφαση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, δύο ενώσεων για την προστασία του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής, των Inter-Environnement Wallonie ASBL και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen ASBL, και,

⁴ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο I.2.α) «Έργα που ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (παράρτημα I)», τον τίτλο I.2.γ) «Εξαιρέσεις από την υποχρέωση εκτίμησης επιπτώσεων» και τον τίτλο III.1. «Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2011/92».

⁵ Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013 (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

αφετέρου, του Conseil des ministres (Υπουργικού Συμβουλίου, Βέλγιο) σχετικά με τον νόμο με τον οποίο το Βασίλειο του Βελγίου, αφενός, αποφάσισε την επανέναρξη, για διάστημα σχεδόν δέκα ετών, της δραστηριότητας βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικό σταθμό ο οποίος είχε παύσει να λειτουργεί και, αφετέρου, μετέθεσε κατά δέκα έτη την προθεσμία που είχε αρχικά προβλεφθεί για την απενεργοποίηση και την παύση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λειτουργούντα πυρηνικό σταθμό. Οι ανωτέρω ενώσεις προσάπτουν, κατ' ουσίαν, στις βελγικές αρχές ότι εξέδωσαν τον επίμαχο νόμο χωρίς να τηρηθούν οι απαιτήσεις προηγούμενης εκτίμησης που επιβάλλονται από τις εν λόγω οδηγίες.

Εντός του πλαισίου αυτού, το Δικαστήριο κρίνει ότι τα επίμαχα μέτρα που αφορούσαν την παράταση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικό σταθμό αποτελούν «έργο» κατά την έννοια των οδηγιών 2011/92 και 92/43, διότι συνεπάγονται κατ' ανάγκη την πραγματοποίηση σημαντικών εργασιών που τροποποιούν τα πράγματα στους συγκεκριμένους χώρους. Το έργο αυτό πρέπει, κατ' αρχήν, να υποβληθεί σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών του επιπτώσεων και των επιπτώσεων του επί των οικείων προστατευόμενων τόπων, πριν από τη θέσπιση των εν λόγω μέτρων. Δεν ασκεί επιρροή επ' αυτού το γεγονός ότι για την υλοποίηση των μέτρων απαιτείται να εκδοθούν μεταγενέστερες πράξεις, όπως νέα ατομική άδεια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας για βιομηχανικούς σκοπούς για έναν από τους επίμαχους σταθμούς. Στην εκτίμηση αυτή πρέπει επίσης να υποβληθούν, πριν από τη θέσπιση των μέτρων αυτών, οι εργασίες που συνδέονται άρρηκτα με τα εν λόγω μέτρα, εφόσον ήδη κατά το στάδιο αυτό μπορούν να προσδιοριστούν επαρκώς η φύση και οι πιθανές επιπτώσεις των εργασιών στο περιβάλλον και στους προστατευόμενους τόπους.

Απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1996 (ολομέλεια), Kraaijeveld κ.λπ. (C-72/95, [EU:C:1996:404](#)) ⁶

«Περιβάλλον – Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων»

Με την απόφαση Kraaijeveld, η ολομέλεια του Δικαστηρίου επισημαίνει ότι βούληση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να προκρίνεται ευρεία ερμηνεία του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 85/337.

Το Nederlandse Raad van State (Συμβούλιο της Επικρατείας, Κάτω Χώρες) είχε επιληφθεί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση απόφασης έγκρισης σχεδίου πολεοδομίας σχετικά με «μερική αναθεώρηση σχεδίων πολεοδομίας στο πλαίσιο της ενίσχυσης προχωμάτων». Σκοπός του εν λόγω σχεδίου πολεοδομίας ήταν να καταστήσει δυνατή την υλοποίηση εργασιών ενίσχυσης των προχωμάτων κατά μήκος

⁶ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο I.2.β) i. «Καθορισμός της υποχρέωσης διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων».

του ποταμού Merwede στο έδαφος ολλανδικού δήμου. Δεν είχε διενεργηθεί καμία εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων των εν λόγω εργασιών.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως και ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν εργασίες που αφορούν προχώματα κατά μήκος πλωτών οδών εμπίπτουν στην έννοια της φράσης «έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων» που μνημονεύεται στο παράρτημα II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας 85/337. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, έργα τα οποία υπάγονται στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο εν λόγω παράρτημα II υποβάλλονται σε εκτίμηση, όταν τα κράτη μέλη κρίνουν ότι το απαιτούν τα χαρακτηριστικά τους.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι από την εξέταση των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων του παραρτήματος II της οδηγίας 85/337 δεν προκύπτει σαφής απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα, από το κείμενο της οδηγίας μπορεί να συναχθεί ότι το πεδίο εφαρμογής της είναι εκτεταμένο και ο σκοπός της ευρύτατος. Επομένως, έστω και αν η ερμηνεία αυτή δεν προκύπτει ακριβώς από όλες τις γλωσσικές αποδόσεις του κειμένου, το σημείο 10, στοιχείο ε', του παραρτήματος II της οδηγίας έχει την έννοια ότι καλύπτει τις εργασίες για τα προχώματα, κατά μείζονα λόγο δεδομένου ότι τέτοιες εργασίες μπορεί να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις κατά την έννοια της οδηγίας.

Ομοίως, το γεγονός και μόνον ότι η οδηγία δεν μνημονεύει ρητώς τις τροποποιήσεις έργων που εμπίπτουν στο παράρτημα II δεν μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι οι εν λόγω τροποποιήσεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 85/337. Συγκεκριμένα, ο ευρύτατος σκοπός της οδηγίας θα θιγόταν αν ο χαρακτηρισμός ορισμένων εργασιών ή έργων ως «τροποποίηση έργου» καθιστούσε δυνατή την εξαίρεσή τους από την υποχρέωση πραγματοποίησης μελέτης των επιπτώσεών τους, μολονότι οι εν λόγω εργασίες ή τα εν λόγω έργα είναι δυνατόν να έχουν, λόγω της φύσης, των διαστάσεων ή της θέσης τους, σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Ως εκ τούτου, η φράση «έργα διευθέτησης (canalisation) και ρύθμισης της ροής υδάτων» του παραρτήματος II, σημείο 10, στοιχείο ε', της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι καλύπτει όχι μόνο την κατασκευή νέου προχώματος, αλλά και την τροποποίηση προϋπάρχοντος προχώματος διά της μετατόπισης, ενίσχυσης ή διαπλάτυνσής του, την αντικατάσταση προχώματος με την κατασκευή νέου προχώματος στην ίδια θέση, ανεξαρτήτως του αν το νέο πρόχωμα είναι στερεότερο ή πλατύτερο από το προηγούμενο, ή ακόμη τον συνδυασμό πλειόνων από τις ως άνω περιπτώσεις.

β) Έργα που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 85/337 και 2011/92

Απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, WWF κ.λπ. (C-435/97, [EU:C:1999:418](#))

«Περιβάλλον – Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων»

Απαντώντας σε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το Verwaltungsgericht, Autonome Sektion für die Provinz Bozen (διοικητικό πρωτοδικείο, αυτόνομο τμήμα επαρχίας Bolzano, Ιταλία), το Δικαστήριο αποσαφηνίζει το περιεχόμενο της εξαίρεσης που προβλέπεται στο άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 85/337, το οποίο εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας τα έργα που εξυπηρετούν σκοπούς εθνικής άμυνας.

Στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο είχε επιληφθεί προσφυγής με αίτημα την ακύρωση της διοικητικής έγκρισης έργου μετασκευής του αεροδρομίου Bolzano-St Jakob. Το έργο αυτό είχε ως σκοπό να μετατρέψει το αεροδρόμιο που χρησιμοποιείται από τα έτη 1925/1926 για στρατιωτικούς σκοπούς, για την αθλητική αεροπλοΐα και που χρησιμοποιήθηκε, επίσης, για ορισμένη χρονική περίοδο και σε περιορισμένο βαθμό, για σκοπούς της πολιτικής αεροπορίας, σε αεροδρόμιο δυνάμενο να αποτελέσει αντικείμενο εμπορικής εκμετάλλευσης, δηλαδή, για την πραγματοποίηση κανονικών πτήσεων, καθώς και ναυλωμένων πτήσεων (πτήσεων charters) και πτήσεων cargo.

Προς στήριξη της προσφυγής ακυρώσεως, οι προσφεύγουσες της κύριας δίκης υποστήριξαν ότι το έργο μετασκευής μπορούσε να έχει σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και έπρεπε, επομένως, να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία 85/337.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε, μεταξύ άλλων, προδικαστικό ερώτημα με το οποίο ζήτησε να διευκρινιστεί αν το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι αεροδρόμιο, το οποίο μπορεί ταυτόχρονα να εξυπηρετεί πολιτικούς και στρατιωτικούς σκοπούς, αλλά του οποίου η κύρια χρήση έχει εμπορικό χαρακτήρα, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 85/337 θεσπίζει εξαίρεση στον γενικό κανόνα προηγούμενης εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε περίπτωση έργων που εξυπηρετούν σκοπούς εθνικής άμυνας. Επομένως, τέτοια εξαίρεση από τον γενικό κανόνα πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικώς. Κατά συνέπεια, μόνον τα έργα που εξυπηρετούν κυρίως σκοπούς εθνικής άμυνας μπορούν να απαλλαγούν από την υποχρέωση εκτίμησης.

Επομένως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας εμπίπτουν έργα όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, ο κύριος σκοπός των οποίων συνίσταται στη

μετασκευή αεροδρομίου προκειμένου να μπορεί να χρησιμοποιηθεί εμπορικά, ακόμη και αν το αεροδρόμιο αυτό μπορεί επίσης να χρησιμοποιείται για στρατιωτικούς σκοπούς.

2. Υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεων σε περίπτωση κινδύνου σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων

α) Έργα που ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (παράρτημα Ι)

Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, [EU:C:2019:622](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Σύμβαση του Espoo – Σύμβαση του Aarhus – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Άρθρο 6, παράγραφος 3 – Έννοια του έργου – Εκτίμηση των επιπτώσεων επί του συγκεκριμένου τόπου – Άρθρο 6, παράγραφος 4 – Έννοια των επιτακτικών λόγων σημαντικού δημοσίου συμφέροντος – Διατήρηση των αγρίων πτηνών – Οδηγία 2009/147/ΕΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Έννοια του έργου – Άρθρο 2, παράγραφος 1 – Άρθρο 4, παράγραφος 1 – Εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον – Άρθρο 2, παράγραφος 4 – Εξαίρεση από την εκτίμηση – Σταδιακή εγκατάλειψη της πυρηνικής ενέργειας – Εθνική νομοθεσία που προβλέπει, αφενός, την επανέναρξη, για διάστημα σχεδόν δέκα ετών, της δραστηριότητας βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικό σταθμό ο οποίος είχε παύσει να λειτουργεί, με αποτέλεσμα να μετατεθεί κατά δέκα έτη η ημερομηνία που είχε αρχικά καθοριστεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση του σταθμού και την παύση της δραστηριότητάς του και, αφετέρου, τη μετάθεση, επίσης κατά δέκα έτη, της αρχικής προθεσμίας που είχε οριστεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση και την παύση βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λειτουργούντα σταθμό πυρηνικής ενέργειας – Παράλειψη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω ⁷, το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχάς ότι, πριν χορηγηθεί άδεια για έργα, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2011/92, πρέπει αυτά να υποβληθούν σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεών τους βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, εφόσον ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, λόγω, μεταξύ άλλων, της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης τους.

⁷ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο Ι.1.α) «Έννοια του έργου». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο Ι.2.γ) «Εξαιρέσεις από την υποχρέωση εκτίμησης επιπτώσεων» και υπό τον τίτλο ΙΙΙ.1. «Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2011/92».

Εντούτοις, το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/92 δεν απαιτεί να υποβάλλεται στη διαδικασία εκτίμησης που προβλέπει η οδηγία αυτή κάθε έργο ικανό να έχει σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, αλλά μόνον εκείνα στα οποία αναφέρεται το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής, το οποίο παραπέμπει στα έργα που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της ίδιας οδηγίας.

Συναφώς, από τον συνδυασμό του άρθρου 2, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/92 προκύπτει ότι τα έργα που εμπίπτουν στο παράρτημα I της οδηγίας αυτής ενέχουν ως εκ της φύσεώς τους τον κίνδυνο σημαντικών επιπτώσεων στο περιβάλλον και επιβάλλεται να υπόκεινται σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεών τους.

β) Έργα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις (παράρτημα II)

i. Καθορισμός της υποχρέωσης διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1996 (ολομέλεια), Kraaijeveld κ.λπ. (C-72/95, [EU:C:1996:404](#))

«Περιβάλλον – Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω 8, το Δικαστήριο καλείται επίσης να ερμηνεύσει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337. Κατά την εν λόγω διάταξη, έργα τα οποία υπάγονται στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο παράρτημα II της οδηγίας υποβάλλονται σε εκτίμηση όταν τα κράτη μέλη κρίνουν ότι το απαιτούν τα χαρακτηριστικά τους.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μολονότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 85/337 επιτρέπει στα κράτη μέλη να καθορίζουν ορισμένους τύπους έργων που πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση και να καθορίζουν τα ενδεδειγμένα κριτήρια ή/και κατώτατα όρια για τον καθορισμό των έργων που πρέπει να υποβληθούν σε εκτίμηση, το συγκεκριμένο περιθώριο εκτίμησης οριοθετείται από την υποχρέωση που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας, η οποία επιβάλλει στα κράτη μέλη να υποβάλλουν σε εκτίμηση των επιπτώσεων εκείνα τα έργα τα οποία, ιδίως λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης τους, μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

⁸ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο II.1.α) «Έννοια του έργου».

Επομένως, ένα κράτος μέλος που καθορίζει τα κριτήρια ή/και τα κατώτατα όρια για τον καθορισμό των έργων που πρέπει να υποβληθούν σε εκτίμηση με τέτοιο τρόπο ώστε, στην πράξη, το σύνολο των έργων που εμπίπτουν σε κατηγορία που παρατίθεται στο παράρτημα II να εξαιρείται εκ προοιμίου από την υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεων υπερβαίνει το περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, και του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας, εκτός εάν το σύνολο των εξαιρουμένων έργων μπορεί να θεωρηθεί, βάσει συνολικής εκτίμησης, ότι δεν είναι ικανό να επηρεάσει σημαντικά το περιβάλλον.

Απόφαση της 21ης Μαρτίου 2013, Salzburger Flughafen (C-244/12, [EU:C:2013:203](#))

«Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον – Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Άρθρα 2, παράγραφος 1, και 4, παράγραφος 2 – Έργα που εμπίπτουν στο παράρτημα II – Έργα επεκτάσεως της υποδομής αεροδρομίου – Εξέταση βάσει κατώτατων ορίων ή κριτηρίων – Άρθρο 4, παράγραφος 3 – Κριτήρια επιλογής – Παράρτημα III, σημείο 2, στοιχείο ζ' – Πυκνοκατοικημένες περιοχές»

Τα διδάγματα της απόφασης Kraaijeveld κ.λπ.⁹ όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337 επιβεβαιώνονται και αναπτύσσονται περαιτέρω με την απόφαση Salzburger Flughafen, η οποία αφορά το αν έργο όπως το επίμαχο στην εν λόγω υπόθεση έργο επέκτασης της υποδομής του αεροδρομίου του Σάλτσμπουργκ (Αυστρία) πρέπει να υποβληθεί σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεών του κατά την οδηγία 85/337¹⁰.

Συναφώς, η αυστριακή νομοθεσία περί μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη της οδηγίας 85/337 προέβλεπε ότι, πέραν ορισμένων μεταβολών σχετικών με τους διαδρόμους απογείωσης και προσγείωσης, μόνον οι εργασίες αναμόρφωσης αεροδρομίου που ήταν ικανές να αυξήσουν τον αριθμό των εναέριων κινήσεων τουλάχιστον κατά 20 000 κατ' έτος έπρεπε να υποβάλλονται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Επιληφθέν προσφυγής την οποία άσκησε ο φορέας εκμετάλλευσης του αεροδρομίου του Σάλτσμπουργκ κατά της απόφασης της αρμόδιας διοικητικής αρχής κατά την οποία το έργο επέκτασης της υποδομής του αεροδρομίου που υπέβαλε ο εν λόγω φορέας εκμετάλλευσης έπρεπε να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, το Verwaltungsgerichtshof (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Αυστρία) αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η οδηγία 85/337 αντιτίθεται στην ανωτέρω αυστριακή νομοθεσία περί μεταφοράς.

⁹ Απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1996, Kraaijeveld κ.λπ. (C-72/95, [EU:C:1996:404](#)).

¹⁰ Όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/11/ΕΚ του Συμβουλίου, της 3ης Μαρτίου 1997 (ΕΕ 1997, L 73, σ. 5).

Με την καταφατική απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, μολονότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 85/337 παρέχει στα κράτη μέλη περιθώριο εκτίμησης για τον καθορισμό των κατώτατων ορίων ή των κριτηρίων προκειμένου να προσδιορισθεί αν έργο όπως το επίμαχο στη συγκεκριμένη υπόθεση, το οποίο εμπίπτει στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο παράρτημα II της οδηγίας, πρέπει να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η Αυστρία υπερέβη το εν λόγω περιθώριο εκτίμησης, δεδομένου ότι το κατώτατο όριο που καθορίστηκε σε τουλάχιστον 20 000 εναέριες κινήσεις κατ' έτος είχε ως συνέπεια ότι σχεδόν ποτέ δεν θα πραγματοποιείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε μικρού ή μεσαίου μεγέθους εργασίες αναμόρφωσης της υποδομής αεροδρομίων, μολονότι ουδόλως μπορεί να αποκλεισθεί ότι τέτοιου είδους έργα δεν έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Επιπλέον, ορίζοντας τέτοιου είδους κατώτατο όριο προς τον σκοπό προσδιορισμού της ανάγκης να πραγματοποιηθεί εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον έργων όπως τα επίμαχα, η αυστριακή νομοθεσία περί μεταφοράς λαμβάνει αποκλειστικώς υπόψη, παρά την υποχρέωση που επιβάλλει στα κράτη μέλη το άρθρο 4, παράγραφος 3, της οδηγίας 85/337, την ποσοτική σκοπιά των συνεπειών των έργων, χωρίς να επιβάλλει τη συνεκτίμηση άλλων κριτηρίων επιλογής του παραρτήματος III της εν λόγω οδηγίας, ιδίως του προβλεπόμενου στο σημείο 2, στοιχείο ζ', του εν λόγω παραρτήματος κριτηρίου, ήτοι της πυκνότητας του πληθυσμού της περιοχής την οποία αφορά το έργο.

ii. Αιτιολόγηση της απόφασης περί μη υποβολής έργου σε εκτίμηση

Απόφαση της 30ής Απριλίου 2009, Mellor (C-75/08, [EU:C:2009:279](#))

«Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον – Υποχρέωση δημοσιεύσεως της αιτιολογίας αποφάσεως περί μη υποβολής σχεδίου σε εκτίμηση»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [ανώτερο δικαστήριο (Αγγλία και Ουαλία), τμήμα αστικών, εμπορικών και διοικητικών διαφορών, Ηνωμένο Βασίλειο], το Δικαστήριο διευκρινίζει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αιτιολογείται απόφαση της αρμόδιας διοικητικής αρχής περί μη διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργου που εμπίπτει στο παράρτημα II της οδηγίας 85/337.

Τον Οκτώβριο του 2006 η Partnerships in Care υπέβαλε αίτηση χορήγησης άδειας για την ανέγερση μέσης ασφαλείας νοσοκομειακής μονάδας σε οικόπεδο ευρισκόμενο στην εξοχή, στην περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλλους του Nidderdale («Nidderdale Area of Outstanding Natural Beauty»).

Με έγγραφο της 4ης Δεκεμβρίου 2006, ο Secretary of State for Communities and Local Government (στο εξής: Secretary of State) δημοσίευσε απόφαση κατά την οποία δεν ήταν αναγκαία η διενέργεια εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Ο Secretary of State αιτιολόγησε την εν λόγω απόφαση επισημαίνοντας ότι το επίμαχο έργο είναι «έργο υπαγόμενο στο παράρτημα II» το οποίο δεν είναι πιθανό να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον συνεπεία παραγόντων όπως η φύση του, το μέγεθος ή η θέση του. Ειδικότεροι λόγοι δεν αναφέρθηκαν.

Ο C. Mellor άσκησε προσφυγή κατά της ανωτέρω απόφασης του Secretary of State, η οποία απορρίφθηκε από το High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division [ανώτερο δικαστήριο (Αγγλία και Ουαλία), τμήμα αστικών, εμπορικών και διοικητικών διαφορών, Ηνωμένο Βασίλειο]. Επιληφθέν της προσφυγής, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με το αν και, ενδεχομένως, με ποιον τρόπο πρέπει να αιτιολογείται απόφαση περί μη διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει της οδηγίας 85/337¹¹.

Συναφώς, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι το άρθρο 4 της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι δεν απαιτεί η απόφαση περί μη υποβολής σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργου υπαγόμενου στο παράρτημα II της εν λόγω οδηγίας να περιλαμβάνει τους λόγους για τους οποίους η αρμόδια αρχή αποφάσισε ότι η εν λόγω εκτίμηση δεν ήταν απαραίτητη. Ωστόσο, στην περίπτωση που το ζητήσει ο ενδιαφερόμενος, η αρμόδια διοικητική αρχή έχει υποχρέωση να του γνωστοποιήσει τους λόγους για τους οποίους ελήφθη η απόφαση αυτή ή τις πληροφορίες και τα σχετικά έγγραφα σε απάντηση της υποβληθείσας αιτήσεως. Αυτή η μεταγενέστερη γνωστοποίηση μπορεί να έχει τη μορφή, όχι μόνον της ρητής ανακοίνωσης των λόγων, αλλά επίσης της παροχής πληροφοριών και της διαβίβασης των σχετικών εγγράφων σε απάντηση υποβληθείσας αιτήσεως.

Το Δικαστήριο διευκρινίζει επίσης ότι, σε περίπτωση που η απόφαση κράτους μέλους περί μη υποβολής έργου, υπαγόμενου στο παράρτημα II της οδηγίας 85/337, σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σύμφωνα με τα άρθρα 5 έως 10 της εν λόγω οδηγίας, παραθέτει τους λόγους στους οποίους στηρίζεται, η εν λόγω απόφαση είναι επαρκώς αιτιολογημένη εάν οι λόγοι που περιλαμβάνει, μαζί με τα στοιχεία που ήδη γνωστοποιήθηκαν στους ενδιαφερόμενους και συμπληρώθηκαν, ενδεχομένως, με τις απαραίτητες πρόσθετες πληροφορίες τις οποίες υποχρεούται να τους παράσχει η αρμόδια διοικητική αρχή κατόπιν αιτήσεώς τους, τους παρέχουν τη δυνατότητα να κρίνουν αν είναι σκόπιμο να ασκήσουν προσφυγή κατά της απόφασης αυτής.

¹¹ Όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

γ) Εξαιρέσεις από την υποχρέωση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, [EU:C:2019:622](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Σύμβαση του Espoo – Σύμβαση του Aarhus – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Άρθρο 6, παράγραφος 3 – Έννοια του έργου – Εκτίμηση των επιπτώσεων επί του συγκεκριμένου τόπου – Άρθρο 6, παράγραφος 4 – Έννοια των επιτακτικών λόγων σημαντικού δημοσίου συμφέροντος – Διατήρηση των αγρίων πτηνών – Οδηγία 2009/147/ΕΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Έννοια του έργου – Άρθρο 2, παράγραφος 1 – Άρθρο 4, παράγραφος 1 – Εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον – Άρθρο 2, παράγραφος 4 – Εξαίρεση από την εκτίμηση – Σταδιακή εγκατάλειψη της πυρηνικής ενέργειας – Εθνική νομοθεσία που προβλέπει, αφενός, την επανέναρξη, για διάστημα σχεδόν δέκα ετών, της δραστηριότητας βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικό σταθμό ο οποίος είχε παύσει να λειτουργεί, με αποτέλεσμα να μετατεθεί κατά δέκα έτη η ημερομηνία που είχε αρχικά καθορισθεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση του σταθμού και την παύση της δραστηριότητάς του και, αφετέρου, τη μετάθεση, επίσης κατά δέκα έτη, της αρχικής προθεσμίας που είχε οριστεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση και την παύση βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λειτουργούντα σταθμό πυρηνικής ενέργειας – Παράλειψη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω¹², το Δικαστήριο ερμηνεύει επίσης το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/92, το οποίο επιτρέπει, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, στα κράτη μέλη να εξαιρούν, εν όλω ή εν μέρει, ένα ειδικό έργο από την εν λόγω οδηγία.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να εξαιρέσει, δυνάμει της εν λόγω διάταξης, έργο το οποίο αφορά την παράταση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικό σταθμό από εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για λόγους προστασίας της ασφάλειας του εφοδιασμού του με ηλεκτρική ενέργεια, μόνον εφόσον το κράτος αυτό αποδεικνύει, ιδίως, ότι ο κίνδυνος για την ασφάλεια του εφοδιασμού είναι ευλόγως πιθανός και ότι το επίμαχο έργο έχει επείγοντα χαρακτήρα δυνάμενο να δικαιολογήσει την παράλειψη διενέργειας τέτοιας εκτίμησης. Αυτή η δυνατότητα εξαίρεσης ισχύει, ωστόσο, με την επιφύλαξη της υποχρέωσης εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων που ισχύει για τα έργα τα οποία, όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις.

¹² Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο I.1.α) «Έννοια του έργου». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο I.2.α) «Έργα που ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (παράρτημα I)» και υπό τον τίτλο III.1. «Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2011/92».

3. Έκταση της εκτίμησης επιπτώσεων

Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Leth (C-420/11, [EU:C:2013:166](#))

«Περιβάλλον – Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Χορήγηση άδειας για τέτοιο σχέδιο έργου χωρίς να έχει προηγηθεί η επιβαλλόμενη εκτίμηση – Σκοποί της εκτιμήσεως αυτής – Προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η θεμελίωση δικαιώματος προς αποκατάσταση ζημίας – Συνεκτίμηση ή μη της προστασίας των ιδιωτών από περιουσιακή ζημία»

Απαντώντας σε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Oberster Gerichtshof (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Αυστρία), το Δικαστήριο αποσαφηνίζει το περιεχόμενο της εκτίμησης επιπτώσεων δυνάμει της οδηγίας 85/337¹³, όταν το επίμαχο έργο συνεπάγεται επίσης μη φυσιολογικές οχλήσεις για τους γείτονές του.

Η J. Leth, προσφεύγουσα της κύριας δίκης, είναι ιδιοκτήτρια οικίας κείμενης εντός της περιμέτρου ασφαλείας του αερολιμένα Wien-Schwechat στην Αυστρία. Κατά τη διάρκεια ισχύος της οδηγίας 85/337, όπως αυτή εκάστοτε ίσχυε, ο αερολιμένας αυτός υπέστη μεταβολές συνεπεία διαφόρων μέτρων επέκτασης, χωρίς να εξετασθούν οι επιπτώσεις στο περιβάλλον σύμφωνα με την οδηγία.

Ενώπιον των αυστριακών δικαστηρίων, η J. Leth ζητεί από το Αυστριακό Δημόσιο και από το Land Niederösterreich (Αυστρία) αποζημίωση για την απομείωση της αξίας του ακινήτου της λόγω του θορύβου των αεροσκαφών και στηρίζει την αξίωση αυτή στο ότι τα έργα επέκτασης έπρεπε να έχουν υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία 85/337.

Επιληφθέν της προεκτεθείσας διαφοράς, το Oberster Gerichtshof (Ανώτατο Δικαστήριο) ζητεί, μεταξύ άλλων, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3 της οδηγίας 85/337 έχει την έννοια ότι η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, όπως προβλέπεται με το άρθρο αυτό, περιλαμβάνει την εκτίμηση των επιπτώσεων του επίμαχου έργου στην αξία υλικών αγαθών.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3 της οδηγίας 85/337, επιβάλλεται η εξέταση των άμεσων και των έμμεσων επιπτώσεων ενός έργου ιδίως στον άνθρωπο και στα υλικά αγαθά ενώ, κατά την τέταρτη περίπτωση του άρθρου αυτού, επιβάλλεται επίσης η εξέταση των επιπτώσεων αυτών στην αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο προαναφερθέντων παραγόντων. Επομένως, σε εκτίμηση πρέπει να υποβάλλεται η επίπτωση κάθε έργου στη χρήση υλικών αγαθών από τον άνθρωπο.

¹³ Όπως τροποποιήθηκε με τις οδηγίες 97/11/ΕΚ του Συμβουλίου, της 3ης Μαρτίου 1997 (ΕΕ 1997, L 73, σ. 5), και 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003 (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

Από τα ανωτέρω έπεται ότι, κατά την εκτίμηση έργων όπως τα επίμαχα στην κύρια δίκη, τα οποία ενδέχεται να προξενούν αυξημένο θόρυβο από πτήσεις αεροσκαφών, πρέπει να εξετάζονται οι συνέπειες του θορύβου αυτού στη χρήση των κτιρίων από τον άνθρωπο. Εντούτοις, η επέκταση της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην περιουσιακή αξία των υλικών αγαθών δεν είναι δυνατό να συναχθεί από το γράμμα του εν λόγω άρθρου 3 και δεν συνάδει προς τον σκοπό της οδηγίας 85/337.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο αποφαινεται ότι η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προβλέπεται στο άρθρο 3 της ως άνω οδηγίας πρέπει να εντοπίζει, περιγράφει και αξιολογεί τις άμεσες και τις έμμεσες επιπτώσεις του θορύβου στον άνθρωπο στην περίπτωση που πρόκειται για τη χρήση ακινήτου που έχει θιγεί από έργο όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη. Αντιθέτως, η εκτίμηση δεν περιλαμβάνει τις επιπτώσεις τέτοιου έργου στην αξία υλικών αγαθών.

Απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2022, *Namur-Est Environnement (C-463/20, [EU:C:2022:121](#))*¹⁴

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων έργων στο περιβάλλον – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων – Σχέση μεταξύ της διαδικασίας εκτίμησης και αδειοδότησης που διαλαμβάνεται στο άρθρο 2 της οδηγίας 2011/92/ΕΕ και της εθνικής διαδικασίας παρέκκλισης από τα μέτρα προστασίας των ειδών που προβλέπονται στην οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Έννοια της “άδειας” – Σύνθετη διαδικασία λήψης αποφάσεων – Υποχρέωση εκτίμησης – Ουσιαστικό περιεχόμενο – Διαδικαστικό στάδιο κατά το οποίο πρέπει να εξασφαλίζεται η συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας, Βέλγιο), το Δικαστήριο αποσαφηνίζει το περιεχόμενο της εκτίμησης επιπτώσεων δυνάμει της οδηγίας 2011/92 όταν το επίμαχο έργο συνεπάγεται την υποχρέωση του κυρίου του έργου να εξασφαλίσει παρέκκλιση από τα μέτρα προστασίας των ζωικών και φυτικών ειδών που προβλέπονται από την οδηγία 92/43.

Στις 4 Νοεμβρίου 2008 η εταιρία Sagrex SA υπέβαλε στην αρμόδια αρχή της περιφέρειας της Βαλλονίας αίτηση χορήγησης ενιαίας άδειας για έργο το οποίο προέβλεπε την επαναλειτουργία λατομείου έκτασης άνω των 50 εκταρίων στην τοποθεσία Bossimé (Βέλγιο) και την κατασκευή εγκαταστάσεων καθώς και σχετικών με την κατασκευή διαρρυθμίσεων, μεταξύ άλλων στις όχθες του Μεύση.

Την 1η Σεπτεμβρίου 2010 η ως άνω αρχή κάλεσε τη Sagrex να της υποβάλει τροποποιητικά σχέδια και συμπληρωματική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων του επίμαχου έργου.

¹⁴ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο I.4.β) «Καθορισμός των διαδικαστικών προϋποθέσεων υπό τις οποίες διενεργείται η εκτίμηση επιπτώσεων» και υπό τον τίτλο I.5.α) ii. «Συμμετοχή του κοινού κατά τη διάρκεια διαδικασίας λήψης αποφάσεων που περιλαμβάνει πλείονα στάδια».

Στις 15 Απριλίου 2016 η Sagrex υπέβαλε στον γενικό επιθεωρητή της υπηρεσίας για τη φύση και τα δάση της περιφέρειας της Βαλλονίας αίτηση παρέκκλισης, για το έργο αυτό, από τα μέτρα προστασίας των ζωικών και φυτικών ειδών τα οποία προβλέπονται στη βελγική νομοθεσία περί μεταφοράς της οδηγίας 92/43. Με την από 27 Ιουνίου 2016 απόφαση περί παρέκκλισης, ο γενικός επιθεωρητής έκανε δεκτή την εν λόγω αίτηση, υπό την προϋπόθεση θέσης σε εφαρμογή σειράς μέτρων μετριασμού από τη Sagrex.

Τρεις μήνες αργότερα, η Sagrex υπέβαλε στην αρμόδια αρχή της περιφέρειας της Βαλλονίας τροποποιητικά σχέδια και τη συμπληρωματική εκτίμηση του έργου, τα οποία της είχαν ζητηθεί την 1η Σεπτεμβρίου 2010. Ωστόσο, με απόφαση της 25ης Σεπτεμβρίου 2017, ο Υπουργός Περιβάλλοντος και Χωροταξίας της περιφέρειας της Βαλλονίας αρνήθηκε να χορηγήσει την ενιαία άδεια που ζήτησε η Sagrex.

Εν τω μεταξύ, η ένωση Namur-Est Environnement άσκησε, ενώπιον του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας), προσφυγή ακυρώσεως της απόφασης περί παρέκκλισης του γενικού επιθεωρητή της 27ης Ιουνίου 2016. Προς στήριξη της προσφυγής της, η ένωση υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι η εν λόγω απόφαση περί παρέκκλισης εμπίπτει στην άδεια υλοποίησης έργου, κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/92, και ότι, επομένως, έπρεπε να έχουν προηγηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η διαβούλευση του κοινού που τη συνοδεύει, κάτι το οποίο δεν συνέβη.

Στο πλαίσιο αυτό, το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο πλείονα προδικαστικά ερωτήματα τα οποία αφορούν, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση εκτίμησης και αδειοδότησης που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/92 για τα έργα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι από το σύνολο των διατάξεων της οδηγίας 2011/92 προκύπτει ότι η απόφαση αδειοδότησης έργων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις πρέπει να λαμβάνεται στο πέρας ολοκλήρης της διαδικασίας εκτίμησης των εν λόγω έργων. Η εν λόγω διαδικασία λήψης αποφάσεων, η οποία καταλήγει στην αδειοδότηση, πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα η αρμόδια αρχή να λαμβάνει πλήρως υπόψη τις επιπτώσεις που ενδέχεται να έχουν στο περιβάλλον τα έργα που υπόκεινται στη διπλή υποχρέωση εκτίμησης και αδειοδότησης που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/92.

Επομένως, στην ειδική περίπτωση κατά την οποία η υλοποίηση έργου, το οποίο υπόκειται στη διπλή αυτή υποχρέωση εκτίμησης και αδειοδότησης, προϋποθέτει ότι ο κύριος του έργου ζητεί και λαμβάνει παρέκκλιση από τα μέτρα προστασίας των ζωικών και φυτικών ειδών που προβλέπονται από τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου που διασφαλίζουν τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο της οδηγίας 92/43 και, κατά συνέπεια, το έργο αυτό ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στα είδη αυτά, η εκτίμηση του εν λόγω έργου πρέπει να αφορά, μεταξύ άλλων, τις ως άνω επιπτώσεις.

4. Διαδικασίες αδειοδότησης πλειόνων σταδίων

α) Χρόνος πραγματοποίησης της εκτίμησης επιπτώσεων

*Απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, [EU:C:2004:12](#))*¹⁵

«Οδηγία 85/337/ΕΟΚ –Αξιολόγηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων έργων στο περιβάλλον – Εθνικό μέτρο, με το οποίο χορηγείται άδεια εκμεταλλεύσεως ορυχείου χωρίς να γίνει αξιολόγηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον – Άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών – Τριμερής σχέση»

Με την απόφαση Wells, το Δικαστήριο αποσαφηνίζει, μεταξύ άλλων, το χρονικό σημείο κατά το οποίο πρέπει να διενεργείται η εκτίμηση των επιπτώσεων δυνάμει της οδηγίας 85/337, όταν η διαδικασία αδειοδότησης περιλαμβάνει πλείονα στάδια.

Το High Court of Justice (England & Wales), Queen’s Bench Division (Administrative Court) [ανώτερο δικαστήριο (Αγγλία και Ουαλία), τμήμα διοικητικών διαφορών, Ηνωμένο Βασίλειο] υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της D. Wells και των βρετανικών αρχών σχετικά με την εκ νέου έναρξη της εκμετάλλευσης του Conygar Quarry, λατομείου εξόρυξης οικοδομικών υλικών ευρισκόμενου κοντά στην κατοικία της.

Η εκμετάλλευση του ορυχείου, η άδεια εκμετάλλευσης του οποίου είχε χορηγηθεί το 1947, είχε παύσει πλείονα έτη πριν από την απόκτηση της κατοικίας της από την D. Wells το 1984. Εντούτοις, κατόπιν αιτήσεως των ιδιοκτητών του ορυχείου, η Mineral Planning Authority (αρχή αρμόδια για τη χωροταξία όσον αφορά τα ορυχεία, στο εξής: MPA) καταχώρισε, με την από 24 Αυγούστου 1992 απόφαση, την παλαιά άδεια εκμετάλλευσης του ορυχείου, με την ταυτόχρονη επισήμανση ότι καμία εκμετάλλευση δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί νομίμως αν δεν υποβαλλόταν στην MPA αίτηση καθορισμού νέων όρων και υπό την επιφύλαξη ότι η αίτηση αυτή θα γινόταν τελικώς δεκτή.

Κατόπιν αιτήσεως των ιδιοκτητών του ορυχείου για τον καθορισμό νέων όρων εκμετάλλευσης, με την από 22 Δεκεμβρίου 1994 απόφαση, η MPA επέβαλε όρους αυστηρότερους από τους προταθέντες από τους ιδιοκτήτες του ορυχείου. Επομένως, οι εν λόγω ιδιοκτήτες έκαναν χρήση του δικαιώματός τους να προσφύγουν ενώπιον του Secretary of State for Transport, Local Government and the Regions (στο εξής: Secretary of State).

Με απόφαση της 25ης Ιουνίου 1997, ο Secretary of State επέβαλε 54 όρους εκμετάλλευσης, αφήνοντας συγχρόνως κάποια θέματα στην κρίση της MPA. Η MPA ενέκρινε τα θέματα αυτά με απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999.

¹⁵ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε επίσης υπό τον τίτλο I.6.α) «Κάθετο άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών και αρνητικές συνέπειες για τα δικαιώματα τρίτων».

Ούτε ο Secretary of State ούτε η MPA εξέτασαν αν ήταν αναγκαίο να διενεργηθεί αξιολόγηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 85/337.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η D. Wells ζήτησε από τον Secretary of State να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, δηλαδή να ανακαλέσει ή να τροποποιήσει την άδεια εκμετάλλευσης, προκειμένου να θεραπευθεί η παράλειψη εκτίμησης των επιπτώσεων στο περιβάλλον κατά τη διαδικασία χορήγησης άδειας. Δεδομένου ότι η αίτησή της παρέμεινε αναπάντητη, η D. Wells άσκησε προσφυγή ενώπιον του High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court) [ανώτερου δικαστηρίου (Αγγλία και Ουαλία), τμήμα διοικητικών διαφορών], το οποίο υπέβαλε ορισμένα προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο αποσαφηνίζει, μεταξύ άλλων, τον χρόνο κατά τον οποίο πρέπει να διενεργείται η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στο πλαίσιο διαδικασίας αδειοδότησης πλειόνων σταδίων, όπως η υπό κρίση στη συγκεκριμένη υπόθεση.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων πρέπει να διενεργείται «πριν χορηγηθεί η άδεια». Επιπλέον, κατά την πρώτη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας, κατά τη διαδικασία λήψης απόφασης, η αρμόδια αρχή λαμβάνει υπόψη τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του οικείου έργου «όσο το δυνατό πιο έγκαιρα».

Επομένως, οσάκις το εθνικό δίκαιο προβλέπει ότι η διαδικασία χορήγησης άδειας διεξάγεται σε πλείονα στάδια, το ένα εκ των οποίων αποτελεί την κύρια απόφαση και το έτερο την εκτελεστική απόφαση, η οποία δεν μπορεί να βαίνει πέραν των παραμέτρων που καθορίστηκαν με την κύρια απόφαση, τα αποτελέσματα τα οποία το έργο ενδέχεται να έχει στο περιβάλλον πρέπει να επισημαίνονται και να εκτιμώνται στο πλαίσιο της διαδικασίας που αφορά την κύρια απόφαση. Μόνον εάν τα αποτελέσματα αυτά δεν μπορούν να επισημανθούν παρά κατά τη διαδικασία που αφορά την εκτελεστική απόφαση πρέπει να γίνεται η εκτίμηση στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής.

β) Καθορισμός των διαδικαστικών προϋποθέσεων υπό τις οποίες διενεργείται η εκτίμηση επιπτώσεων

Απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2022, *Namur-Est Environnement* (C-463/20, [EU:C:2022:121](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων έργων στο περιβάλλον – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων – Σχέση μεταξύ της διαδικασίας εκτίμησης και αδειοδότησης που διαλαμβάνεται στο άρθρο 2 της οδηγίας 2011/92/ΕΕ και της εθνικής διαδικασίας παρέκκλισης από τα μέτρα προστασίας των ειδών που προβλέπονται στην οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Έννοια της “άδειας” – Σύνθετη διαδικασία λήψης αποφάσεων – Υποχρέωση εκτίμησης – Ουσιαστικό περιεχόμενο – Διαδικαστικό στάδιο κατά το οποίο πρέπει να εξασφαλίζεται η συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω ¹⁶, το Δικαστήριο αποφαινεται επίσης σχετικά με το περιθώριο εκτίμησης που διαθέτουν τα κράτη μέλη προκειμένου να καθορίζουν τις διαδικαστικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες διενεργείται η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει της οδηγίας 2011/92 όταν η διαδικασία λήψης αποφάσεων περιλαμβάνει πλείονα στάδια.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/92 προβλέπει ρητώς ότι η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων μπορεί να ενσωματωθεί στις υπάρχουσες εθνικές διαδικασίες αδειοδότησης. Τούτο σημαίνει, αφενός, ότι η εν λόγω εκτίμηση δεν απαιτείται κατ' ανάγκην να διενεργείται στο πλαίσιο ειδικώς θεσπισθείσας προς τούτο διαδικασίας και, αφετέρου, ότι δεν απαιτείται ούτε να διεξάγεται κατ' ανάγκην στο πλαίσιο ενιαίας διαδικασίας.

Επομένως, μολονότι τα κράτη μέλη διαθέτουν διακριτική ευχέρεια που τους επιτρέπει να καθορίζουν τις διαδικαστικές προϋποθέσεις υπό τις οποίες διενεργείται η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων και να κατανέμουν τις διάφορες σχετικές αρμοδιότητες μεταξύ διαφόρων αρχών, ιδίως παρέχοντας σε καθεμία από αυτές αρμοδιότητα λήψης αποφάσεων επί του θέματος, η άσκηση της εν λόγω διακριτικής ευχέρειας πρέπει να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της οδηγίας 2011/92 και να διασφαλίζει την πλήρη τήρηση των σκοπών που αυτή επιδιώκει. Επομένως, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου πρέπει, εν πάση περιπτώσει, αφενός, να είναι πλήρης και, αφετέρου, να διενεργείται πριν από τη λήψη της απόφασης αδειοδότησης του έργου.

Λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της υπόθεσης της κύριας δίκης, το Δικαστήριο διευκρινίζει, επιπλέον, ότι, στην περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος αναθέτει την εξουσία εκτίμησης μέρους των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου και τη λήψη απόφασης μετά το πέρας της εν λόγω μερικής εκτίμησης σε αρχή διαφορετική από εκείνη στην οποία αναθέτει την εξουσία αδειοδότησης του έργου, η απόφαση αυτή πρέπει κατ' ανάγκην να λαμβάνεται πριν από την αδειοδότηση του έργου. Επιπλέον, ούτε η μερική εκτίμηση ούτε η προηγούμενη απόφαση μπορούν να προδικάσουν, η πρώτη, τη συνολική εκτίμηση την οποία πρέπει οπωσδήποτε να διενεργήσει η αρμόδια για την αδειοδότηση του έργου αρχή και, η δεύτερη, την απόφαση που εκδίδεται κατόπιν της συνολικής αυτής εκτίμησης.

¹⁶ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο Ι.3. «Έκταση της εκτίμησης επιπτώσεων». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο Ι.5.α) ii. «Συμμετοχή του κοινού κατά τη διάρκεια διαδικασίας λήψης αποφάσεων που περιλαμβάνει πλείονα στάδια».

5. Συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και πρόσβαση στη δικαιοσύνη

α) Συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων

i. Λεπτομερείς ρυθμίσεις για την ενημέρωση του κοινού

Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019, Flausch κ.λπ. (C-280/18, [EU:C:2019:928](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον – Συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων και πρόσβαση στη δικαιοσύνη – Αφετηρία προθεσμιών για την άσκηση προσφυγής»

Απαντώντας σε αίτηση προδικαστικής απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας (Ελλάδα), το Δικαστήριο παρέχει διευκρινίσεις σχετικά με τις λεπτομερείς ρυθμίσεις που αφορούν την ενημέρωση και τη συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε περιβαλλοντικά θέματα δυνάμει της οδηγίας 2011/92.

Η διαφορά της κύριας δίκης συνδέεται με το έργο δημιουργίας σύνθετου τουριστικού καταλύματος στην Ίο, στην Ελλάδα. Κατά την εθνική νομοθεσία, δημοσιεύθηκε, στην τοπική εφημερίδα της Σύρου, πρόσκληση προς κάθε ενδιαφερόμενο προκειμένου να συμμετάσχει στη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων του εν λόγω έργου, η οποία αναρτήθηκε επίσης στο κατάστημα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου στη Σύρο, που απέχει από την Ίο 55 ναυτικά μίλια και δεν διαθέτει καθημερινή συγκοινωνιακή σύνδεση με την Ίο.

Ένα έτος αργότερα, οι Υπουργοί Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και Τουρισμού εξέδωσαν απόφαση έγκρισης του έργου δημιουργίας σύνθετου τουριστικού καταλύματος. Η απόφαση αυτή αναρτήθηκε στη διαδικτυακή πύλη ΔΙΑΥΓΕΙΑ της Κυβέρνησης και στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Περιβάλλοντος.

Πλείονες ιδιοκτήτες ακινήτων στην Ίο καθώς και τρία σωματεία για την προστασία του περιβάλλοντος άσκησαν αίτηση ακυρώσεως της εν λόγω απόφασης έγκρισης περισσότερους από 18 μήνες μετά την έκδοσή της. Ισχυρίζονται ότι έλαβαν γνώση της απόφασης όταν αντιλήφθηκαν την εκτέλεση εργασιών για τη λειτουργική σύνδεση του χώρου του σύνθετου τουριστικού καταλύματος.

Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, κατά την ελληνική νομοθεσία περί μεταφοράς της οδηγίας 2011/92, μέχρι τη δημιουργία ηλεκτρονικού περιβαλλοντικού μητρώου, η πρόσκληση για συμμετοχή του κοινού που επιβάλλεται από την εν λόγω οδηγία αναρτάται στην έδρα της αρμόδιας περιφέρειας και με τη δημοσίευση, στον τοπικό Τύπο, των πληροφοριών που αφορούν το έργο, καθώς και με την πρόσκληση προς κάθε ενδιαφερόμενο να λάβει γνώση και να διατυπώσει τις απόψεις του επί της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Η ελληνική ρύθμιση προβλέπει, επιπλέον, προθεσμία 60 ημερών για την άσκηση αίτησης ακυρώσεως αποφάσεων όπως αυτή που αφορά την έγκριση του σύνθετου τουριστικού καταλύματος στην Ίο, αφετηρία της οποίας αποτελεί η ανάρτηση της απόφασης στο διαδίκτυο.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα με τα οποία ζήτησε να διευκρινιστεί αν η διαδικασία συμμετοχής του κοινού που προηγήθηκε της έκδοσης της προσβαλλόμενης απόφασης είναι συμβατή με τις απαιτήσεις της οδηγίας 2011/92 και αν η προθεσμία για την άσκηση αιτήσεως ακυρώσεως της εν λόγω απόφασης μπορεί να αρχίζει από την ανάρτησή της σε διαδικτυακό τόπο.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο διαπιστώνει, κατ' αρχάς, ότι η οδηγία 2011/92 καταλείπει στα κράτη μέλη τη μέριμνα επακριβούς καθορισμού των όρων ενημέρωσης και συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε περιβαλλοντικά ζητήματα, υπό την προϋπόθεση ότι οι όροι αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρόμοιες περιπτώσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) και ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας).

Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι αρμόδιες αρχές πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι χρησιμοποιούμενοι δίαυλοι ενημέρωσης είναι πρόσφοροι για την πληροφόρηση του ενδιαφερόμενου κοινού, προκειμένου να δοθεί στο ενδιαφερόμενο κοινό επαρκής δυνατότητα να ενημερωθεί για τις σχεδιαζόμενες δραστηριότητες, τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τις δυνατότητές τους να συμμετάσχει εγκαίρως στη διαδικασία.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο εκτιμά ότι ανάρτηση στο κατάστημα της περιφερειακής διοικητικής αρχής, η οποία εδρεύει στη Σύρο, έστω και συνοδευόμενη από δημοσίευση σε τοπικό έντυπο της ίδιας νήσου, δεν φαίνεται να συμβάλει επαρκώς στην ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού σε σχέση με κατασκευαστικό έργο το οποίο προβλέπεται να υλοποιηθεί σε άλλη νήσο ευρισκόμενη σε απόσταση 55 ναυτικών μιλίων από τη Σύρο.

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι συνθήκες πρόσβασης στον φάκελο της διαδικασίας συμμετοχής πρέπει να παρέχουν στο ενδιαφερόμενο κοινό τη δυνατότητα να ασκεί αποτελεσματικώς τα δικαιώματά του, όπερ προϋποθέτει δυνατότητα ευχερούς πρόσβασης στον εν λόγω φάκελο. Απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει αν οι απαιτήσεις αυτές τηρήθηκαν κατά την κύρια δίκη, λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, την προσπάθεια την οποία έπρεπε να καταβάλει το ενδιαφερόμενο κοινό προκειμένου να μεταβεί ακτοπλοϊκώς από την Ίο στη Σύρο και οι δυνατότητες που είχαν οι αρμόδιες αρχές προκειμένου, χωρίς να καταβάλουν δυσανάλογες προσπάθειες, να καταστήσουν δυνατή την πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου στην Ίο.

Τέλος, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η οδηγία 2011/92 αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία έχει ως αποτέλεσμα να αντιτάσσεται σε μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού προθεσμία για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος αφετηρία της οποίας συνιστά η δημοσιοποίηση της έγκρισης έργου διά της αναρτήσεως στο διαδίκτυο, όταν τα εν λόγω μέλη του ενδιαφερόμενου κοινού δεν είχαν προηγουμένως τη δυνατότητα να ενημερωθούν επαρκώς για τη διαδικασία αδειοδότησης σύμφωνα με τις απαιτήσεις της οδηγίας αυτής.

ii. Συμμετοχή του κοινού κατά τη διάρκεια διαδικασίας λήψης αποφάσεων που περιλαμβάνει πλείονα στάδια

Απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2022, *Namur-Est Environnement* (C-463/20, [EU:C:2022:121](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων έργων στο περιβάλλον – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων – Σχέση μεταξύ της διαδικασίας εκτίμησης και αδειοδότησης που διαλαμβάνεται στο άρθρο 2 της οδηγίας 2011/92/ΕΕ και της εθνικής διαδικασίας παρέκκλισης από τα μέτρα προστασίας των ειδών που προβλέπονται στην οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Έννοια της “άδειας” – Σύνθετη διαδικασία λήψης αποφάσεων – Υποχρέωση εκτίμησης – Ουσιαστικό περιεχόμενο – Διαδικαστικό στάδιο κατά το οποίο πρέπει να εξασφαλίζεται η συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω ¹⁷, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε επίσης από το Δικαστήριο διευκρινίσεις σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού, δυνάμει της οδηγίας 2011/92, σε σύνθετη διαδικασία λήψης αποφάσεων που χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι συγκεκριμένη αρχή καλείται να εκτιμήσει, σε προηγούμενο ή ενδιάμεσο στάδιο της εν λόγω διαδικασίας, μέρος μόνον των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του οικείου έργου.

Επ’ αυτού, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα άρθρα 6 και 8 της οδηγίας 2011/92 επιβάλλουν στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λάβουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν, στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτίμησης και αδειοδότησης των έργων που υπάγονται στην εν λόγω οδηγία, συμμετοχή του κοινού η οποία να πληροί ένα σύνολο απαιτήσεων. Συναφώς, τα ανωτέρω άρθρα επιτάσσουν το κοινό να συμμετέχει εγκαίρως στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, η συμμετοχή να είναι αποτελεσματική και η αρμόδια αρχή να λαμβάνει υπόψη το αποτέλεσμα της συμμετοχής κατά την απόφαση αδειοδότησης ή μη του οικείου έργου.

¹⁷ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο Ι.3. «Έκταση της εκτίμησης επιπτώσεων». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο Ι.4.β) «Καθορισμός των διαδικαστικών προϋποθέσεων υπό τις οποίες διενεργείται η εκτίμηση επιπτώσεων».

Πάντως, ο συνδυασμός των διαφορετικών αυτών απαιτήσεων μπορεί να αποδειχθεί δυσχερής στο πλαίσιο σύνθετης διαδικασίας λήψης αποφάσεων, ιδίως στην περίπτωση κατά την οποία συγκεκριμένη αρχή καλείται να εκτιμήσει, σε προηγούμενο ή ενδιάμεσο στάδιο, μέρος μόνον των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του οικείου έργου.

Επομένως, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, σε τέτοια περίπτωση, η απαίτηση της έγκαιρης συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να συμβιβάζεται με την εξίσου σημαντική απαίτηση της αποτελεσματικής συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία αυτή.

Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο σύνθετης διαδικασίας λήψης αποφάσεων όπως η εκτεθείσα από το αιτούν δικαστήριο, η προβλεπόμενη στο άρθρο 6 της οδηγίας 2011/92 απαίτηση έγκαιρης συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων δεν επιβάλλει να προηγείται της έκδοσης της προηγούμενης απόφασης σχετικά με μέρος των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του οικείου έργου η συμμετοχή του κοινού, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζεται αποτελεσματική συμμετοχή του κοινού κατά τη διάρκεια της εν λόγω διαδικασίας. Η εν λόγω απαίτηση αποτελεσματικότητας συνεπάγεται, πρώτον, ότι η συμμετοχή πραγματοποιείται πριν από την έκδοση της απόφασης που πρόκειται να ληφθεί από την αρμόδια για την αδειοδότηση του έργου αρχή, δεύτερον, ότι η συμμετοχή παρέχει στο κοινό τη δυνατότητα να εκφραστεί λυσιτελώς και πλήρως για το σύνολο των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του εν λόγω έργου και, τρίτον, ότι η αρμόδια για την αδειοδότηση του εν λόγω έργου αρχή μπορεί να λάβει πλήρως υπόψη τη συμμετοχή αυτή.

β) Πρόσβαση στη δικαιοσύνη

i. Υποχρεώσεις των κρατών μελών

Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2015, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-137/14, [EU:C:2015:683](#))

«Παράβαση κράτους μέλους – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Άρθρο 11 – Οδηγία 2010/75/ΕΕ – Βιομηχανικές εκπομπές (ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος της ρύπανσης) – Άρθρο 25 – Πρόσβαση στη δικαιοσύνη – Μη συνάδουσα εθνική δικονομική ρύθμιση»

Το 2014 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή άσκησε προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά της Γερμανίας, λόγω παραβάσεως, μεταξύ άλλων, των υποχρεώσεων που υπέχει από το άρθρο 11 της οδηγίας 2011/92¹⁸.

Κατά το άρθρο 11, παράγραφος 1, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, σύμφωνα με την εθνική έννομη τάξη τους, το ενδιαφερόμενο κοινό, που έχει επαρκές συμφέρον ή που υποστηρίζει ότι επέρχεται προσβολή δικαιώματος, εάν αυτό απαιτείται ως προϋπόθεση από το διοικητικό δικονομικό δίκαιο ενός κράτους μέλους, έχει πρόσβαση σε διαδικασία εξέτασης ενώπιον δικαστηρίου ή άλλου ανεξάρτητου και αμερόληπτου οργάνου συσταθέντος νομοθετικώς προκειμένου να αμφισβητήσει την ουσιαστική ή τη διαδικαστική νομιμότητα αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της οδηγίας 2011/92 περί συμμετοχής του κοινού.

Συναφώς, η Επιτροπή προσήψε, μεταξύ άλλων, στη Γερμανία ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την ανωτέρω διάταξη μέσω του περιορισμού:

- 1) των περιπτώσεων στις οποίες μπορεί να ζητηθεί η ακύρωση, λόγω διαδικαστικής πλημμέλειας, διοικητικής απόφασης εμπίπτουσας στην οδηγία 2011/92 και
- 2) της ενεργητικής νομιμοποίησης και της έκτασης του δικαστικού ελέγχου μόνο στις περιπτώσεις ενστάσεων που προβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας.

Κάνοντας δεκτές τις ως άνω αιτιάσεις, το Δικαστήριο επισημαίνει, πρώτον, ότι το άρθρο 11 της οδηγίας 2011/92 δεν επιτρέπει στα κράτη μέλη να περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων για τη μεταφορά του εν λόγω άρθρου στην εθνική έννομη τάξη, ώστε αυτό να καλύπτει μόνον τις περιπτώσεις όπου η νομιμότητα απόφασης προσβάλλεται λόγω μη διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, και όχι την περίπτωση όπου πραγματοποιήθηκε μεν τέτοια εκτίμηση, πλην όμως κατόπιν ενέχουσας πλημμέλειες διαδικασίας.

Επιπλέον, η Γερμανία παρέβη επίσης τις υποχρεώσεις που υπέχει από το ανωτέρω άρθρο περιορίζοντας την ακύρωση των αποφάσεων λόγω διαδικαστικής πλημμέλειας μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες δεν έχει πραγματοποιηθεί προηγούμενη εκτίμηση ή προκαταρκτική εξέταση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και στις περιπτώσεις στις οποίες ο προσφεύγων αποδεικνύει ότι η διαδικαστική πλημμέλεια έχει αιτιώδη συνάφεια με το περιεχόμενο της απόφασης. Συγκεκριμένα, ο περιορισμός αυτός καθιστά εξαιρετικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος προσφυγής του άρθρου 11 της οδηγίας 2011/92 και θίγει τον σκοπό της οδηγίας αυτής για την εξασφάλιση στα μέλη του ενδιαφερομένου κοινού ευρείας πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

Δεύτερον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το άρθρο 11 της οδηγίας 2011/92 δεν επιτρέπει τον περιορισμό, δυνάμει εθνικής διάταξης, της ενεργητικής νομιμοποίησης

¹⁸ Στη συγκεκριμένη προσφυγή λόγω παραβάσεως, η Επιτροπή προέβαλε επίσης παράβαση του άρθρου 25 της οδηγίας 2010/75/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 2010, περί βιομηχανικών εκπομπών (ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος της ρύπανσης) (ΕΕ 2010, L 334, σ. 17).

και της έκτασης του δικαστικού ελέγχου σε ενστάσεις προβληθείσες εμπροθέσμως κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας η οποία κατέληξε με την έκδοση της απόφασης η οποία αποτελεί το αντικείμενο της προσφυγής.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μολονότι το άρθρο 11, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/92 δεν αποκλείει προσφυγή ενώπιον διοικητικής αρχής πριν από την άσκηση ένδικης προσφυγής και δεν εμποδίζει το εθνικό δίκαιο να επιβάλλει στον προσφεύγοντα την υποχρέωση να εξαντλήσει όλες τις διοικητικές διαδικασίες εξέτασης πριν από την άσκηση ένδικης προσφυγής, η εν λόγω διάταξη του δικαίου της Ένωσης δεν επιτρέπει εντούτοις τον περιορισμό των λόγων τους οποίους μπορεί να προβάλει ο προσφεύγων προς στήριξη ένδικης προσφυγής.

Εξάλλου, ο περιορισμός αυτός που επιβάλλεται στον προσφεύγοντα ως προς τη φύση των λόγων τους οποίους μπορεί να προβάλει ενώπιον του δικαστηρίου που επιλήφθηκε της εξέτασης της νομιμότητας της διοικητικής απόφασης που τον αφορά δεν δικαιολογείται από εκτιμήσεις अपτόμενες του σεβασμού της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Συγκεκριμένα, ουδόλως αποδείχθηκε ότι πλήρης δικαστικός έλεγχος σχετικά με τη βασιμότητα της εν λόγω απόφασης μπορεί να προσβάλει την αρχή αυτή.

Περαιτέρω, όσον αφορά το επιχείρημα περί της αποτελεσματικότητας των διοικητικών διαδικασιών, μολονότι είναι αληθές ότι το γεγονός ότι προβάλλεται λόγος για πρώτη φορά στο πλαίσιο ένδικης προσφυγής μπορεί να δυσχεράνει, σε ορισμένες περιπτώσεις, την ομαλή διεξαγωγή της διαδικασίας αυτής, ο σκοπός τον οποίο επιδιώκει το άρθρο 11 της οδηγίας 2011/92 δεν έγκειται μόνο στη διασφάλιση της ευρύτερης δυνατής πρόσβασης του προσφεύγοντος στη δικαιοσύνη, αλλά και στη διεξαγωγή του ελέγχου στο σύνολο της προσβαλλομένης απόφασης όσον αφορά την ουσιαστική ή διαδικαστική νομιμότητά της.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογραμμίζει, πάντως, ότι στην εξουσία εκτίμησης του εθνικού νομοθέτη απόκειται η θέσπιση συγκεκριμένων δικονομικών κανόνων, όπως το απαράδεκτο επιχειρήματος προβληθέντος καταχρηστικώς ή κακοπίστως, οι οποίοι συνιστούν μηχανισμούς κατάλληλους για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας της ένδικης διαδικασίας.

ii. Παραδεκτό των προσφυγών που ασκούνται από ιδιώτες

Απόφαση της 16ης Απριλίου 2015, Gruber (C-570/13, [EU:C:2015:231](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Κατασκευή εμπορικού κέντρου – Δεσμευτική ισχύς διοικητικής αποφάσεως περί μη διενέργειας εκτιμήσεως των επιπτώσεων – Μη συμμετοχή του κοινού»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως του Verwaltungsgerichtshof (Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία), το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η οδηγία 2011/92 αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία δυνάμει της οποίας οι περίοικοι που θίγονται από έργο κατασκευής και εκμετάλλευσης εμπορικού κέντρου δεν μπορούν ούτε να στραφούν κατά της απόφασης περί μη υποβολής του συγκεκριμένου έργου σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ούτε να προσβάλουν την άδεια του έργου για τον λόγο ότι έπρεπε να υποβληθεί σε τέτοια εκτίμηση.

Τον Φεβρουάριο του 2012 το Unabhängiger Verwaltungssenat für Kärnten (ανεξάρτητο διοικητικό όργανο του ομόσπονδου κράτους της Καρινθίας, Αυστρία) χορήγησε άδεια κατασκευής και εκμετάλλευσης εμπορικού κέντρου στο Klagenfurt am Wörthersee (Αυστρία) επί οικοπέδου που γειτνιάζει σε ακίνητο ιδιοκτησίας της K. Gruber. Κατά την από 21 Ιουλίου 2010 απόφαση της Κυβέρνησης του ομόσπονδου κράτους της Καρινθίας, η εν λόγω άδεια δεν χορηγήθηκε κατόπιν διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Η K. Gruber άσκησε ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου) προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της απόφασης αδειοδότησης, καθότι, μεταξύ άλλων, η αδειοδότηση αυτή έπρεπε να έχει εξαρτηθεί από τη διενέργεια εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Προς στήριξη της προσφυγής της, η K. Gruber προέβαλε την έλλειψη νομιμότητας της απόφασης της Κυβέρνησης του ομόσπονδου κράτους της Καρινθίας, με την οποία η εν λόγω Κυβέρνηση εκτίμησε ότι δεν συνέτρεχε λόγος διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε σχέση με το επίμαχο έργο.

Συναφώς, το Verwaltungsgerichtshof (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) διευκρινίζει ότι, δυνάμει της αυστριακής νομοθεσίας, περίοικοι, όπως η K. Gruber, δεν έχουν ούτε τη δυνατότητα να ασκήσουν απευθείας προσφυγή κατά της απόφασης σχετικά με την αναγκαιότητα διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων του επίμαχου έργου κατασκευής και εκμετάλλευσης εμπορικού κέντρου ούτε την ιδιότητα του μετέχοντος στη διαδικασία προκειμένου να προσβάλουν την εν λόγω απόφαση στο πλαίσιο ενδεχόμενης προσφυγής κατά της απόφασης αδειοδότησης του εν λόγω έργου.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το ανωτέρω δικαστήριο αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο να εξακριβώσει αν τέτοια εθνική ρύθμιση συνάδει με την οδηγία 2011/92.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι, κατά το άρθρο 11, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, σύμφωνα με το εθνικό νομικό σύστημά τους, το «ενδιαφερόμενο κοινό», κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, το οποίο είτε έχει «επαρκές έννομο συμφέρον» είτε υποστηρίζει ότι επέρχεται «προσβολή δικαιώματος», εάν αυτό απαιτείται ως προϋπόθεση από το διοικητικό δικονομικό δίκαιο κράτους μέλους, έχει πρόσβαση σε διαδικασία εξέτασης, προκειμένου να αμφισβητήσει την ουσιαστική ή τη διαδικαστική νομιμότητα αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της οδηγίας 2011/92.

Αφετέρου, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τον καθορισμό του τι συνιστά «επαρκές έννομο συμφέρον» ή «προσβολή δικαιώματος», εντούτοις, το προμνησθέν περιθώριο εκτίμησης οριοθετείται από την τήρηση του σκοπού που συνίσταται στην παροχή στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρείας πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Ως εκ τούτου, μολονότι είναι θεμιτό ο εθνικός νομοθέτης, μεταξύ άλλων, να περιορίζει τα δικαιώματα την προσβολή των οποίων μπορούν να προβάλλουν οι ιδιώτες στο πλαίσιο ένδικου βοηθήματος κατά απόφασης, πράξης ή παράλειψης του άρθρου 11 της οδηγίας 2011/92 μόνο στα υποκειμενικά δικαιώματα δημοσίου δικαίου, δεν μπορούν να ερμηνεύονται συσταλτικά οι διατάξεις του άρθρου αυτού σχετικά με τα δικαιώματα προσφυγής των μελών του κοινού τα οποία αφορούν οι εμπόπτουσες στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις.

Επομένως, εθνική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, η οποία στερεί από μεγάλο αριθμό ιδιωτών, περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, των περιοίκων που ενδέχεται να πληρούν τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 11, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/92, το δικαίωμα προσφυγής κατά των αποφάσεων με τις οποίες διαπιστώνεται η αναγκαιότητα διενέργειας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργου, δεν είναι συμβατή με την εν λόγω οδηγία.

iii. Παραδεκτό προσφυγών που ασκούνται από ενώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος

Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening (C-263/08, EU:C:2009:631)

«Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων σχετικών με το περιβάλλον – Δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής κατά των αποφάσεων περί χορηγήσεως αδειάς για σχέδια έργων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον»

Με την απόφαση Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337¹⁹ αποκλείει εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη κατά αποφάσεων αφορωσών πράξεις οι οποίες εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής μόνο για τις ενώσεις προστασίας του περιβάλλοντος που έχουν τουλάχιστον 2 000 μέλη.

Στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο δήμος Στοκχόλμης (Σουηδία) συνήψε σύμβαση για την κατασκευή διερχόμενης από βράχο σήραγγας, μήκους ενός περίπου χιλιομέτρου,

¹⁹ Όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003 (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

για τη διέλευση ηλεκτρικών καλωδίων προς αντικατάσταση εναερίων καλωδίων υψηλής τάσης.

Βάσει της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων που διενεργήθηκε για το εν λόγω έργο, η νομαρχία Στοκχόλμης διαπίστωσε ότι υπήρχε ενδεχόμενο το επίμαχο έργο να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Δεδομένου ότι η αρμόδια αρχή χορήγησε παρά ταύτα την άδεια για την πραγματοποίηση των εργασιών, οργάνωση για την προστασία του περιβάλλοντος άσκησε προσφυγή κατά της εν λόγω απόφασης αδειοδότησης. Εντούτοις, η προσφυγή κρίθηκε απαράδεκτη, με την αιτιολογία ότι η προσφεύγουσα οργάνωση δεν πληρούσε την προϋπόθεση που προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία να έχει τουλάχιστον 2 000 μέλη.

Επιληφθέν αιτήσεως αναιρέσεως της αποφάσεως περί απαραδέκτου, το Högsta domstolen (Ανώτατο Δικαστήριο, Σουηδία) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο ορισμένα προδικαστικά ερωτήματα, με τα οποία ζήτησε, μεταξύ άλλων, να διευκρινιστεί αν η οδηγία 85/337 επιτρέπει στα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι μικρές οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος δεν δικαιούνται να ασκήσουν προσφυγή κατά απόφασης που αφορά έργο το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι από την οδηγία 85/337 προκύπτει ότι αυτή διακρίνει, αφενός, μεταξύ του κοινού που ενδιαφέρεται για κάποιο από τα έργα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της και, αφετέρου, μιας υποκατηγορίας του ενδιαφερομένου κοινού, αποτελούμενης από φυσικά ή νομικά πρόσωπα στα οποία, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης θέσης τους έναντι του επιμάχου έργου, πρέπει, δυνάμει του άρθρου 10α της εν λόγω οδηγίας, να αναγνωρισθεί το δικαίωμα να προσβάλουν την απόφαση η οποία το εγκρίνει.

Μολονότι είναι αληθές ότι το προμνησθέν άρθρο καταλείπει στους εθνικούς νομοθέτες τη μέριμνα να καθορίζουν τις προϋποθέσεις που μπορεί να απαιτούνται προκειμένου μη κυβερνητική οργάνωση που προάγει την προστασία του περιβάλλοντος, όπως μια ένωση, να έχει δικαίωμα προσφυγής, οι εθνικοί κανόνες που θεσπίζονται με τον τρόπο αυτό πρέπει, αφενός, να διασφαλίζουν «ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη» και, αφετέρου, να διασφαλίζουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των διατάξεων της οδηγίας 85/337 σχετικά με το δικαίωμα άσκησης μέσω ένδικης προστασίας. Κατά συνέπεια, οι εν λόγω εθνικοί κανόνες δεν πρέπει να ενέχουν τον κίνδυνο να καταστήσουν κενές περιεχομένου τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης κατά τις οποίες εκείνοι οι οποίοι έχουν επαρκές έννομο συμφέρον προκειμένου να προσβάλουν ένα έργο, καθώς και εκείνοι των οποίων τα δικαιώματα προσβάλλει το έργο αυτό, μεταξύ των οποίων οι οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα άσκησης ενδίκου βοηθήματος ή μέσου ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων.

Επομένως, επισημαίνοντας ότι η Σουηδική Κυβέρνηση είχε αναγνωρίσει ότι μόνον δύο περιβαλλοντικές οργανώσεις είχαν τουλάχιστον 2 000 μέλη, το Δικαστήριο κρίνει ότι το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 αποκλείει διάταξη της σουηδικής νομοθεσίας η οποία προβλέπει το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη κατά απόφασης αφορώσας έργο το οποίο εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής μόνο για τις οργανώσεις προστασίας του περιβάλλοντος που έχουν τουλάχιστον 2 000 μέλη.

Απόφαση της 12ης Μαΐου 2011, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen (C-115/09, [EU:C:2011:289](#))

«Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Σύμβαση του Aarhus – Οδηγία 2003/35/ΕΚ – Πρόσβαση στη δικαιοσύνη – Μη κυβερνητικές οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο διευκρινίζει περαιτέρω τα όρια του δικαιώματος προσφυγής των οργανώσεων προστασίας του περιβάλλοντος δυνάμει της οδηγίας 85/337 ²⁰.

Η διαφορά της κύριας δίκης ανέκυψε από έργο κατασκευής και εκμετάλλευσης μονάδας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με καύση άνθρακα στο Lünen (Γερμανία), το οποίο υποβλήθηκε σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, η αρμόδια αρχή εξέδωσε προηγούμενη γνώμη και χορήγησε μερική άδεια διαπιστώνοντας ότι δεν υφίσταντο νομικά κωλύματα σε σχέση με το έργο.

Τον Ιούνιο του 2008 περιβαλλοντική ΜΚΟ με την ονομασία Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV (στο εξής: BUND) άσκησε ενώπιον του Oberverwaltungsgericht für das Land Nordrhein-Westfalen (ανώτερου διοικητικού δικαστηρίου Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, Γερμανία) προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της προηγούμενης γνώμης και της μερικής άδειας του επίμαχου έργου. Η BUND προβάλλει, μεταξύ άλλων, παράβαση των διατάξεων περί μεταφοράς της οδηγίας 92/43 στην εσωτερική έννομη τάξη.

Κατά το αιτούν δικαστήριο, η BUND δεν έχει έννομο συμφέρον να ασκήσει την προσφυγή ακυρώσεως, δεδομένου ότι δεν υποστηρίζει ότι επήλθε προσβολή ιδίου ουσιαστικού δικαιώματος, όπως απαιτείται κατά το γερμανικό δίκαιο, προκειμένου να νομιμοποιείται ενεργητικώς. Εντούτοις, το εν λόγω δικαστήριο διερωτάται αν η απαίτηση του γερμανικού δικαίου οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ να προβάλλουν προσβολή ιδίου δικαιώματος είναι σύμφωνη με το ευρωπαϊκό δίκαιο, και ειδικότερα με το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337.

²⁰ Όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003 (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

Απαντώντας στα ανωτέρω ζητήματα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 10α, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337 προβλέπει ότι οι αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις που εμπίπτουν στις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας περί συμμετοχής του κοινού πρέπει να μπορούν να προσβληθούν με ένδικο βοήθημα ενώπιον δικαστηρίου για την αμφισβήτηση της ουσιαστικής ή της διαδικαστικής νομιμότητάς τους, χωρίς κανέναν περιορισμό των λόγων που μπορούν να προβληθούν προς στήριξη τέτοιου ενδίκου βοηθήματος.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις παραδεκτού των ενδίκων βοηθημάτων, η εν λόγω διάταξη προβλέπει δύο περιπτώσεις: το παραδεκτό ενδίκου βοηθήματος μπορεί να εξαρτάται από «επαρκές έννομο συμφέρον» ή από το αν ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι επέρχεται «προσβολή δικαιώματος» αναλόγως του ποια από τις εν λόγω προϋποθέσεις προβλέπει η εθνική νομοθεσία. Το άρθρο 10α, τρίτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 85/337 διευκρινίζει ακολούθως ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να καθορίσουν τι συνιστά προσβολή δικαιώματος σε συμφωνία με τον σκοπό της παροχής στο ενδιαφερόμενο κοινό «ευρείας πρόσβασης στη δικαιοσύνη».

Σε σχέση με τις προσφυγές που ασκούνται από τις ενώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, το άρθρο 10α, τρίτο εδάφιο, δεύτερη και τρίτη περίοδος, της οδηγίας 85/337 διευκρινίζει επιπλέον ότι, προς τούτο, θα πρέπει να θεωρείται ότι οι εν λόγω ενώσεις έχουν είτε επαρκές συμφέρον είτε δικαιώματα δυνάμενα να προσβληθούν, αναλόγως του ποια από τις προϋποθέσεις αυτές παραδεκτού της προσφυγής προβλέπει η εθνική νομοθεσία.

Λαμβανομένου υπόψη του ανωτέρω νομικού πλαισίου, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι ο εθνικός νομοθέτης έχει την ευχέρεια να περιορίσει μόνο στα δικαιώματα δημοσίου δικαίου τα δικαιώματα την προσβολή των οποίων μπορούν να επικαλούνται οι ιδιώτες στο πλαίσιο ένδικου βοηθήματος κατά απόφασης, πράξης ή παράλειψης του άρθρου 10α της οδηγίας 85/337, τέτοιου είδους περιορισμός δεν είναι δυνατό να εφαρμοστεί αυτούσιος στις οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, χωρίς να θιγούν οι σκοποί του άρθρου 10α, τρίτο εδάφιο, τελευταία περίοδος, της οδηγίας 85/337.

Ειδικότερα, εφόσον, όπως προκύπτει από τη συγκεκριμένη διάταξη, οι οργανώσεις αυτές πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους ιδιώτες, η μη παροχή στις εν λόγω οργανώσεις της δυνατότητας να προβάλλουν και παράβαση κανόνων που απορρέουν από το δίκαιο του περιβάλλοντος της Ένωσης αποκλειστικώς και μόνο για τον λόγο ότι αυτοί προστατεύουν συλλογικά συμφέροντα αντιβαίνει, αφενός, προς τον σκοπό να διασφαλίζεται στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρεία πρόσβαση στη δικαιοσύνη και, αφετέρου, προς την αρχή της αποτελεσματικότητας. Συγκεκριμένα, όπως καταδεικνύεται από τη διαφορά της κύριας δίκης, τούτο τους στερεί σε μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα να ελέγχουν κατά πόσο τηρούνται οι κανόνες που προέρχονται από το συγκεκριμένο δίκαιο, οι οποίοι συνήθως αποβλέπουν στο γενικό συμφέρον και όχι στην προστασία απλώς και μόνο των συμφερόντων μεμονωμένων ιδιωτών.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κρίνει ότι το άρθρο 10α της οδηγίας 85/337 απαγορεύει νομοθεσία η οποία δεν παρέχει στις μη κυβερνητικές οργανώσεις που προάγουν την προστασία του περιβάλλοντος του άρθρου 1, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας τη δυνατότητα να προβάλλουν ενώπιον δικαστηρίου, στο πλαίσιο προσφυγής κατά αποφάσεων με τις οποίες εγκρίνονται έργα που «ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον» κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337, παράβαση κανόνα που απορρέει από το δίκαιο της Ένωσης και προστατεύει αποκλειστικώς τα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου και όχι τα συμφέροντα ιδιωτών.

iv. Απαίτηση περί μη απαγορευτικού κόστους

α. Περιεχόμενο

Απόφαση της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, [EU:C:2018:185](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Δικαίωμα των μελών του ενδιαφερόμενου κοινού να ασκήσουν προσφυγή – Προσφυγή που ασκήθηκε πρόωρα – Έννοιες του μη απαγορευτικού κόστους και των αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων που εμπίπτουν στις διατάξεις της οδηγίας περί συμμετοχής του κοινού – Δυνατότητα εφαρμογής της Συμβάσεως του Aarhus»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής απόφασης, το Δικαστήριο αποφαινεται επί του πεδίου εφαρμογής της απαίτησης περί «μη απαγορευτικού κόστους» των ένδικων διαδικασιών για περιβαλλοντικά θέματα, όπως αυτή που κατοχυρώνεται από την οδηγία 2011/92 και τη Σύμβαση του Aarhus ²¹.

Το 2015 η EirGrid plc, ιρλανδική κρατική επιχείρηση μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, ζήτησε άδεια για την τοποθέτηση 300 περίπου πυλώνων μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας με καλώδια υψηλής τάσης, με σκοπό τη σύνδεση των ηλεκτρικών δικτύων της Ιρλανδίας και της Βόρειας Ιρλανδίας και τη διασφάλιση της αξιοπιστίας του συστήματος ηλεκτροδότησης της νήσου. Μετά την επίσημη αίτηση για τη χορήγηση άδειας χωροθέτησης και την υποβολή εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, το An Bord Pleanála, ιρλανδικό συμβούλιο προσφυγών σε ζητήματα χωροταξικού σχεδιασμού, συγκάλυψε προφορική ακρόαση στις 7 Μαρτίου 2016.

²¹ Σύμβαση για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, η οποία υπογράφηκε στο Aarhus στις 25 Ιουνίου 1998 και εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1, στο εξής: Σύμβαση του Aarhus).

Στις 4 Μαρτίου 2016 ιδιοκτήτρια ακινήτου και ομάδα πίεσης ζήτησαν να τους χορηγηθεί άδεια άσκησης προσφυγής προκειμένου να αμφισβητήσουν τη διαδικασία αδειοδότησης έργου. Εντούτοις, το High Court (ανώτερο δικαστήριο, Ιρλανδία) αρνήθηκε να χορηγήσει τη ζητηθείσα άδεια με την αιτιολογία ότι η προσφυγή ασκήθηκε πρόωρα.

Στο πλαίσιο της διαδικασίας καταλογισμού των δικαστικών εξόδων, οι διάδικοι διαφωνούν ως προς τον καταλογισμό των δικαστικών εξόδων που αφορούν τη διαδικασία χορήγησης άδειας για την άσκηση προσφυγής, τα οποία υπερβαίνουν τις 500 000 ευρώ. Στο πλαίσιο αυτό, το High Court (ανώτερο δικαστήριο) αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο διευκρινίσεις ως προς τη συμβατότητα του ιρλανδικού δικαίου με τις διατάξεις της οδηγίας 2011/92 και τις διατάξεις της Σύμβασης του Aarhus που θεσπίζουν την απαίτηση ορισμένες δικαστικές διαδικασίες να μην έχουν απαγορευτικό κόστος.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η απαίτηση περί μη απαγορευτικού κόστους του άρθρου 11, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/92 αφορά το σύνολο των δαπανών που προκύπτουν από τη συμμετοχή στην ένδικη διαδικασία. Επομένως, η εν λόγω απαίτηση έχει την έννοια ότι έχει εφαρμογή σε διαδικασία ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους, όπως αυτή της κύριας δίκης, στο πλαίσιο της οποίας κρίνεται αν μπορεί να επιτραπεί η άσκηση προσφυγής κατά τη διάρκεια διαδικασίας χορήγησης άδειας χωροθέτησης, και τούτο κατά μείζονα λόγο όταν το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν έχει καθορίσει σε ποιο στάδιο μπορεί να ασκηθεί προσφυγή.

Επιπλέον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, οσάκις ο προσφεύγων προβάλλει συγχρόνως ισχυρισμούς που αντλούνται από παράβαση των κανόνων περί συμμετοχής του κοινού σε διαδικασία λήψης αποφάσεων για περιβαλλοντικά θέματα και ισχυρισμούς που αντλούνται από παράβαση άλλων κανόνων, η απαίτηση περί μη απαγορευτικού κόστους έχει εφαρμογή μόνο στα δικαστικά έξοδα που αφορούν το μέρος της προσφυγής που στηρίζεται στην παράβαση των κανόνων περί συμμετοχής του κοινού. Σε τέτοια περίπτωση, απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να διαχωρίσει, *ex æquo et bono* και σύμφωνα με τους εφαρμοστέους εθνικούς δικονομικούς κανόνες, τα έξοδα που συνδέονται με καθένα από τα δύο είδη επιχειρημάτων, προκειμένου να βεβαιωθεί ότι η απαίτηση περί μη απαγορευτικού κόστους εφαρμόζεται στο μέρος εκείνο της προσφυγής που στηρίζεται στους κανόνες περί συμμετοχής του κοινού.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το άρθρο 9, παράγραφοι 3 και 4, της Σύμβασης του Aarhus έχει την έννοια ότι η ίδια απαίτηση έχει εφαρμογή στο μέρος της προσφυγής που δεν θα καλυπτόταν από την οδηγία 2011/92, στον βαθμό που ο προσφεύγων επιδιώκει με τον τρόπο αυτόν να διασφαλίσει την τήρηση του εθνικού δικαίου περιβάλλοντος. Μολονότι οι διατάξεις αυτές δεν έχουν άμεσο αποτέλεσμα, απόκειται στον εθνικό δικαστή να ερμηνεύσει το εθνικό δικονομικό δίκαιο έτσι ώστε να συμφωνεί, στο μέτρο του δυνατού, με τις εν λόγω διατάξεις.

Τέλος, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το κράτος μέλος δεν μπορεί να παρεκκλίνει από την απαίτηση περί μη απαγορευτικού κόστους, η οποία επιβάλλεται από τη Σύμβαση του Aarhus και την οδηγία 2011/92, στην περίπτωση που η άσκηση της προσφυγής κριθεί άσκοπη ή κακόβουλη ή στην περίπτωση που δεν υπάρχει σύνδεσμος μεταξύ της φερόμενης παράβασης του εθνικού δικαίου περιβάλλοντος και της βλάβης που υπέστη το περιβάλλον. Εντούτοις, επιτρέπεται στο εθνικό δικαστήριο να λάβει υπόψη παράγοντες όπως, ιδίως, τις εύλογες πιθανότητες ευδοκίμησης της προσφυγής ή τον άσκοπο ή κακόβουλο χαρακτήρα της, υπό την προϋπόθεση ότι το ποσό των δικαστικών εξόδων που επιδικάζεται στον αιτούντα δεν είναι υπέρμετρα υψηλό.

β. Κριτήρια εκτίμησης

Απόφαση της 11ης Απριλίου 2013, Edwards και Pallikaropoulos (C-260/11, [EU:C:2013:221](#))

«Περιβάλλον – Σύμβαση του Aarhus – Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Οδηγία 2003/35/ΕΚ – Άρθρο 10α – Οδηγία 96/61/ΕΚ – Άρθρο 15α – Πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος – Έννοια του “απαγορευτικού κόστους” των δικαστικών διαδικασιών»

Απαντώντας σε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Supreme Court of the United Kingdom (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ηνωμένο Βασίλειο), το Δικαστήριο διευκρινίζει τα κριτήρια εκτίμησης της απαίτησης περί «μη απαγορευτικού κόστους» των ένδικων διαδικασιών σε θέματα περιβάλλοντος, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 10α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337²² και στο άρθρο 15α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 96/61²³.

Μετά την απόρριψη αναίρεσης που ασκήθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας σε θέματα περιβάλλοντος, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο διευκρινίσεις σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής της ανωτέρω απαίτησης περί «μη απαγορευτικού κόστους» στη συγκεκριμένη υπόθεση, λαμβανομένων υπόψη των σημαντικών κινδύνων, από απόψεως δικαστικών εξόδων, στους οποίους εκτέθηκε η αναιρεσείουσα δύναμι της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 10α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337 και στο άρθρο 15α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 96/61, απαίτηση να μην έχουν οι δικαστικές διαδικασίες απαγορευτικό κόστος σημαίνει ότι οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να μπορούν να ασκήσουν προσφυγή ή να συνεχίσουν μια διαδικασία που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των εν λόγω διατάξεων χωρίς η ενδεχόμενη οικονομική επιβάρυνση να συνιστά εμπόδιο συναφώς. Το εθνικό

²² Όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003 (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

²³ Οδηγία 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 1996, σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης (ΕΕ 1996, L 257, σ. 26), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003 (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

δικαστήριο, όταν καλείται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων, καταδικάζοντας σε αυτά ιδιώτη ο οποίος ηττήθηκε, ως προσφεύγων, σε ένδικη διαφορά σχετική με το περιβάλλον ή, γενικότερα, όταν καλείται, όπως ενδεχομένως τα δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου, να λάβει θέση σε προκαταρκτικό στάδιο της διαδικασίας επί ενδεχόμενου περιορισμού των δικαστικών εξόδων που θα κληθεί να αποδώσει διάδικος εφόσον ηττηθεί, οφείλει να ελέγχει ότι η εν λόγω απαίτηση πληρούται, λαμβάνοντας υπόψη τόσο το συμφέρον του προσώπου το οποίο επιθυμεί να προασπιστεί τα δικαιώματά του όσο και το γενικό συμφέρον στην προστασία του περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο της ως άνω εκτίμησης, ο εθνικός δικαστής δεν πρέπει να στηρίζεται μόνο στην οικονομική κατάσταση του ενδιαφερομένου, αλλά οφείλει να πραγματοποιεί και αντικειμενική ανάλυση του ύψους των δικαστικών εξόδων. Υπ' αυτή την έννοια, τίθεται ζήτημα στις περιπτώσεις που, εκ πρώτης όψews, το κόστος της διαδικασίας είναι αντικειμενικά υπέρμετρο. Ο εθνικός δικαστής μπορεί επίσης να λάβει υπόψη την κατάσταση των διαδίκων της συγκεκριμένης διαφοράς, τις εύλογες πιθανότητες νίκης του ενδιαφερομένου, τη σοβαρότητα του διακυβεύματος τόσο για τον ίδιο όσο και για την προστασία του περιβάλλοντος, την πολυπλοκότητα της εφαρμοστέας νομοθεσίας και διαδικασίας, τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα της προσφυγής του στα διάφορα στάδια της διαδικασίας, καθώς και την ύπαρξη, στο εθνικό δίκαιο, της δυνατότητας είτε για παροχή ευεργετήματος πενίας είτε για εκ των προτέρων περιορισμό της ευθύνης ως προς τα δικαστικά έξοδα.

Αντιθέτως, το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος δεν αποθαρρύνθηκε στην πράξη να ασκήσει την προσφυγή του δεν αρκεί από μόνο του για να δικαιολογήσει το συμπέρασμα ότι η διαδικασία δεν είχε απαγορευτικό κόστος γι' αυτόν κατά την έννοια των οδηγιών 85/337 και 96/61.

Τέλος, η απαίτηση περί μη απαγορευτικού κόστους της δικαστικής διαδικασίας δεν πρέπει να εκτιμάται διαφορετικά από το εθνικό δικαστήριο ανάλογα με το αν αποφαινεται επί των δικαστικών εξόδων κατά το πέρας πρωτοβάθμιας διαδικασίας, κατ' έφεση ή κατ' αναίρεση.

6. Άμεσο αποτέλεσμα και σύμφωνη ερμηνεία

α) Κάθετο άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών και αρνητικές συνέπειες για τα δικαιώματα τρίτων

Απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, [EU:C:2004:12](#))

«Οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Αξιολόγηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων έργων στο περιβάλλον – Εθνικό μέτρο, με το οποίο χορηγείται άδεια εκμεταλλεύσεως ορυχείου χωρίς να γίνει αξιολόγηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον – Άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών – Τριμερής σχέση»

Στην υπόθεση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω ²⁴, το Δικαστήριο κλήθηκε επίσης να αποφανθεί σχετικά με το αν, υπό συνθήκες όπως εκείνες της υπόθεσης της κύριας δίκης, ιδιώτης όπως η D. Wells μπορεί, ενδεχομένως, να επικαλεστεί έναντι των αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 1, παράγραφος 2, και το άρθρο 4, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας.

Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337, τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλισθεί ότι, πριν χορηγηθεί η άδεια, τα έργα που, μεταξύ άλλων, λόγω της φύσης, του μεγέθους ή της θέσης τους, ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον υπόκεινται σε υποχρέωση χορήγησης άδειας και υποβάλλονται σε εκτίμηση όσον αφορά τις επιπτώσεις τους. Τα έργα αυτά καθορίζονται στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής.

Στο πλαίσιο αυτό, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστήριξε ότι η αναγνώριση σε ιδιώτη όπως η D. Wells του δικαιώματος να επικαλεστεί την ανωτέρω διάταξη έναντι των αρχών σε υπόθεση όπως εκείνη της κύριας δίκης αποτελεί κατάσταση «αντίστροφου αμέσου αποτελέσματος», στο πλαίσιο της οποίας το Ηνωμένο Βασίλειο έχει άμεση υποχρέωση να στερήσει τους ιδιώτες κυρίους του λατομείου Conygar Quarry από τα δικαιώματά τους.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η αρχή της ασφάλειας δικαίου δεν επιτρέπει οι οδηγίες να δημιουργούν υποχρεώσεις εις βάρος των ιδιωτών. Έναντι των ιδιωτών, οι διατάξεις οδηγίας μπορούν να δημιουργούν μόνον δικαιώματα. Κατά συνέπεια, ένας ιδιώτης δεν μπορεί να επικαλεσθεί μια οδηγία κατά κράτους μέλους, εφόσον πρόκειται περί κρατικής υποχρέωσης άμεσα συνδεδεμένης προς την εκπλήρωση άλλης υποχρέωσης την οποία υπέχει τρίτος δυνάμει της οδηγίας αυτής.

Αντιθέτως, απλές αρνητικές συνέπειες επί των δικαιωμάτων τρίτων, ακόμη και αν είναι βέβαιες, δεν δικαιολογούν την άρνηση σε έναν ιδιώτη της δυνατότητας να επικαλεσθεί τις διατάξεις μιας οδηγίας κατά του οικείου κράτους μέλους.

Επομένως, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, όσον αφορά την υπόθεση της κύριας δίκης, η υποχρέωση του Ηνωμένου Βασιλείου να διασφαλίσει την εκτίμηση, από τις αρμόδιες αρχές, των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την εκμετάλλευση του λατομείου Conygar Quarry δεν συνδέεται άμεσα προς την εκπλήρωση κάποιας υποχρέωσης την οποία υπέχουν, δυνάμει της οδηγίας 85/337, οι κύριοι του λατομείου αυτού. Το γεγονός ότι οι εργασίες εκμετάλλευσης του λατομείου πρέπει να παύσουν εν αναμονή των αποτελεσμάτων της εκτίμησης, αποτελεί βεβαίως τη συνέπεια της εκπρόθεσμης εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του εν λόγω κράτους. Πάντως, η συνέπεια αυτή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «αντίστροφο άμεσο αποτέλεσμα» των διατάξεων της εν λόγω οδηγίας έναντι των εν λόγω κυρίων.

²⁴ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο I.4.α) «Χρόνος διενέργειας της εκτίμησης επιπτώσεων».

Επομένως, το Δικαστήριο κρίνει ότι ιδιώτης όπως η D. Wells μπορεί, ενδεχομένως, να επικαλεστεί, έναντι των αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου, το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 1, παράγραφος 2, και το άρθρο 4, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας.

β) Σύμφωνη ερμηνεία του εθνικού δικαίου

Απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2018, Klohn (C-167/17, [EU:C:2018:833](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στο περιβάλλον – Δικαίωμα προσφυγής κατά αποφάσεως περί χορηγήσεως άδειας – Απαίτηση να μην έχει η διαδικασία απαγορευτικό κόστος – Έννοια – Διαχρονική εφαρμογή – Άμεσο αποτέλεσμα – Συνέπειες επί εθνικής δικαστικής αποφάσεως περί καθορισμού των δικαστικών εξόδων που έχει τελεσιδικήσει»

Σε σχέση με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ιρλανδία), το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, μολονότι ο κανόνας του «μη απαγορευτικού κόστους» των ένδικων διαδικασιών σε θέματα περιβάλλοντος, ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 10α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337²⁵, δεν έχει άμεσο αποτέλεσμα, εντούτοις τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να διασφαλίζουν, στο μέτρο του δυνατού, ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνη προς την εν λόγω διάταξη.

Κατά τη διάρκεια του έτους 2004 ο An Bord Pleanála (οργανισμός χωροταξίας, Ιρλανδία) (στο εξής: οργανισμός χωροταξίας) χορήγησε οικοδομική άδεια για την κατασκευή στο Achonry, στην κομητεία Sligo (Ιρλανδία), μονάδας ελέγχου νεκρών ζώων από όλη την Ιρλανδία.

Ο V. Klohn, ιδιοκτήτης αγροκτήματος πλησίον της τοποθεσίας ανέγερσης της εν λόγω μονάδας, άσκησε ένδικη προσφυγή κατά της ως άνω οικοδομικής άδειας, η οποία απορρίφθηκε με την από 23 Απριλίου 2008 απόφαση του High Court (ανώτερου δικαστηρίου). Στις 6 Μαΐου 2008 το ίδιο δικαστήριο καταδίκασε τον V. Klohn στα δικαστικά έξοδα του οργανισμού χωροταξίας.

Με απόφαση της 24ης Ιουνίου 2010, ο Taxing Master του High Court (ανωτέρου δικαστηρίου) καθόρισε τα δικαστικά έξοδα που ο V. Klohn έπρεπε να αποδώσει στον οργανισμό στο ποσό των 86 000 ευρώ περίπου. Η εν λόγω απόφαση επικυρώθηκε με απόφαση του High Court (ανώτερου δικαστηρίου), κατά της οποίας ο V. Klohn άσκησε έφεση ενώπιον του Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ιρλανδία).

²⁵ Όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003 (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

Λαμβανομένου υπόψη του ύψους των επίμαχων δικαστικών εξόδων, το Supreme Court (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα προκειμένου να διευκρινιστεί

- αν ο κανόνας του «μη απαγορευτικού κόστους», ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 10α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337, έχει άμεσο αποτέλεσμα ή αν υπάρχει υποχρέωση σύμφωνης ερμηνείας συναφώς και
- αν ο Taxing Master ή το δικαστήριο που επιλαμβάνεται προσφυγής κατά της απόφασής του πρέπει να εφαρμόσει τον εν λόγω κανόνα του μη απαγορευτικού κόστους μολονότι η απόφαση καταδίκης στα δικαστικά έξοδα κατέστη αμετάκλητη.

Αφού επισήμανε ότι το ζήτημα του άμεσου αποτελέσματος του κανόνα του μη απαγορευτικού κόστους τίθεται στην υπόθεση της κύριας δίκης λόγω της εκπρόθεσμης μεταφοράς από την Ιρλανδία στην εσωτερική έννομη τάξη της του άρθρου 10α, πέμπτο εδάφιο, της τροποποιημένης οδηγίας 85/337, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η εν λόγω διάταξη δεν έχει άμεσο αποτέλεσμα. Δυνάμει της υποχρέωσης ερμηνείας του εθνικού δικαίου σύμφωνης με το δίκαιο της Ένωσης, τα ιρλανδικά δικαστήρια οφείλουν, εντούτοις, στο μέτρο του δυνατού, να ερμηνεύουν το εσωτερικό δίκαιο, μετά τη λήξη της προβλεπόμενης προθεσμίας για τη μεταφορά του άρθρου 10α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337, στην εσωτερική έννομη τάξη, κατά τρόπον ώστε οι ιδιώτες να μην εμποδίζονται να ασκήσουν ένδικη προσφυγή ή να συνεχίσουν μια δικαστική διαδικασία που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου αυτού εξαιτίας της οικονομικής επιβάρυνσης που θα μπορούσαν να υποστούν εντεύθεν.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει, επιπλέον, ότι τα ιρλανδικά δικαστήρια οφείλουν, από τη λήξη της προθεσμίας για τη μεταφορά του άρθρου 10α, πέμπτο εδάφιο, της οδηγίας 85/337 στην εσωτερική έννομη τάξη, να ερμηνεύουν το εθνικό δίκαιο κατά τρόπον ώστε τα μελλοντικά αποτελέσματα των καταστάσεων που γεννήθηκαν υπό το κράτος της παλαιότερης νομοθεσίας να καθίστανται παραχρήμα συμβατά με την εν λόγω διάταξη. Κατά συνέπεια, τα εν λόγω δικαστήρια υπέχουν υποχρέωση ερμηνείας του εθνικού δικαίου σύμφωνης προς τον κανόνα περί μη απαγορευτικού κόστους που προβλέπεται στην ανωτέρω διάταξη, όταν αποφαινόμενα σχετικά με την κατανομή των δικαστικών εξόδων στις ένδικες διαδικασίες που κινήθηκαν πριν από την ημερομηνία λήξης της προθεσμίας για τη μεταφορά της εν λόγω διατάξεως στην εσωτερική έννομη τάξη, ανεξαρτήτως της ημερομηνίας κατά την οποία τα έξοδα αυτά πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης διαδικασίας.

Υπενθυμίζοντας ότι η ιρλανδική διαδικασία που αφορά τα δικαστικά έξοδα διεξάγεται σε δύο στάδια, το Δικαστήριο διαπιστώνει, επιπλέον, ότι η αρχή της σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας του εθνικού δικαίου έχει ορισμένα όρια, περιλαμβανομένων αυτών που απορρέουν από την αρχή του δεδικασμένου. Εν προκειμένω, απόκειται, επομένως, στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει αν έχει ισχύ δεδικασμένου η απόφαση της 6ης Μαΐου 2008, με την οποία το High Court (άνωτερο δικαστήριο) καταδίκασε τον V. Klohn στα δικαστικά έξοδα της διαδικασίας, χωρίς να καθορίσει το ακριβές ποσό των δικαστικών εξόδων, προκειμένου να καθοριστεί αν και

Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

σε ποιον βαθμό είναι δυνατή στην υπόθεση της κύριας δίκης ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με τον κανόνα περί μη απαγορευτικού κόστους.

II. Εκτίμηση των επιπτώσεων σχεδίων και προγραμμάτων δυνάμει της οδηγίας 2001/42

1. Πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/42

α) Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στην οδηγία 2001/42

Απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele) (C-24/19, [EU:C:2020:503](#))²⁶

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Πολεοδομική άδεια για την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών – Άρθρο 2, στοιχείο α' – Έννοια "σχεδίων και προγραμμάτων" – Προϋποθέσεις χορηγήσεως της άδειας που καθορίζονται από κανονιστική απόφαση και εγκύκλιο – Άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Εθνικές πράξεις που καθορίζουν πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων – Μη διενέργεια εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Διατήρηση των αποτελεσμάτων των εθνικών πράξεων και των βάσει αυτών χορηγηθεισών αδειών κατόπιν της διαπιστώσεως της μη συμμορφώσεως των πράξεων αυτών προς το δίκαιο της Ένωσης – Προϋποθέσεις»

Με την απόφαση Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele), το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου αποφαινεται σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας 2001/42 και παρέχει σημαντικές διευκρινίσεις σχετικά με τα μέτρα που υπόκεινται στην εκτίμηση που προβλέπεται από την εν λόγω οδηγία.

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, των περιοίκων τοποθεσίας κείμενης πλησίον του αυτοκινητοδρόμου E40 στην περιφέρεια των δήμων Aalter (Βέλγιο) και Nevele (Βέλγιο), η οποία επελέγη για την ανέγερση αιολικού πάρκου, και, αφετέρου, του Gewestelijke stedenbouwkundige ambtenaar van het departement Ruimte Vlaanderen, afdeling Oost-Vlaanderen (περιφερειακού υπαλλήλου πολεοδομικής ανάπτυξης του Υπουργείου Χωροταξίας της Φλάνδρας, τμήμα ανατολικής Φλάνδρας, Βέλγιο), σχετικά με τη χορήγηση από την αρχή αυτή πολεοδομικής άδειας για την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση πέντε ανεμογεννητριών (στο εξής: επίμαχη άδεια). Η από 30 Νοεμβρίου 2016 χορήγηση της επίμαχης άδειας εξαρτήθηκε, μεταξύ άλλων, από την τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων που είχαν καθοριστεί με διατάξεις μιας κανονιστικής απόφασης της Φλαμανδικής Κυβέρνησης καθώς και με εγκύκλιο σχετικά με την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών.

²⁶ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο II.2.α) i. «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42» και υπό τον τίτλο III.2. «Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2001/42».

Προς στήριξη της προσφυγής με αίτημα την ακύρωση της επίμαχης άδειας, η οποία ασκήθηκε ενώπιον του Raad voor Vergunningsbetwistingen (συμβουλίου επίλυσης ένδικων διαφορών σχετικά με άδειες, Βέλγιο), οι προσφεύγοντες προέβαλλαν, μεταξύ άλλων, παράβαση της οδηγίας 2001/42 για τον λόγο ότι η κανονιστική απόφαση και η εγκύκλιος βάσει των οποίων είχε χορηγηθεί η άδεια δεν είχαν υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Το όργανο που εξέδωσε την επίμαχη άδεια εκτίμησε, αντιθέτως, ότι δεν χρειαζόταν η εν λόγω κανονιστική απόφαση και η εν λόγω εγκύκλιος να υποβληθούν σε τέτοια εκτίμηση.

Με την απόφασή του, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42, η εν λόγω οδηγία καλύπτει τα σχέδια και προγράμματα, καθώς και τις τροποποιήσεις τους, που εκπονούνται ή εγκρίνονται από μια αρχή κράτους μέλους, εφόσον «απαιτούνται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων».

Συναφώς, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι «απαιτούνται», κατά την έννοια και κατ' εφαρμογήν της οδηγίας αυτής, τα σχέδια και προγράμματα των οποίων η έγκριση ρυθμίζεται από εθνικές νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις που καθορίζουν τις αρμόδιες για την έγκριση των εν λόγω σχεδίων και προγραμμάτων αρχές καθώς και τη διαδικασία εκπόνησής τους. Ειδικότερα, ένα μέτρο πρέπει να θεωρείται ότι «απαιτείται» όταν η εξουσία λήψης του μέτρου έχει ως νομική βάση μια τέτοια διάταξη, έστω και αν δεν υφίσταται, κατά κυριολεξία, υποχρέωση λήψης του.

Κληθέν από το αιτούν δικαστήριο και από την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου να επανεξετάσει τη νομολογία αυτή, το Δικαστήριο υπογραμμίζει κατ' αρχάς ότι η εφαρμογή της προϋπόθεσης που προβλέπεται στο άρθρο 2, στοιχείο α', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2001/42 μόνο στα «σχέδια και προγράμματα» των οποίων η έγκριση είναι υποχρεωτική ενέχει τον κίνδυνο να περιορίσει στο ελάχιστο το πεδίο εφαρμογής της έννοιας αυτής και δεν καθιστά δυνατή τη διαφύλαξη της πρακτικής αποτελεσματικότητας της ως άνω διάταξης. Ειδικότερα, κατά το Δικαστήριο, δεδομένης της ποικιλομορφίας των καταστάσεων και της ανομοιογένειας των πρακτικών των εθνικών αρχών, η έγκριση σχεδίων ή προγραμμάτων και οι τροποποιήσεις τους συχνά δεν επιβάλλονται κατά τρόπο γενικό αλλά ούτε και αφήνονται στην πλήρη διακριτική ευχέρεια των αρμοδίων αρχών. Εξάλλου, το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος, το οποίο επιδιώκει να διασφαλίσει η οδηγία 2001/42 υποβάλλοντας σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων τα σχέδια και προγράμματα τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, ανταποκρίνεται στις επιταγές των Συνθηκών καθώς και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος²⁷. Οι στόχοι όμως αυτοί θα κινδύνευαν να υπονομευθούν από μια συστατική ερμηνεία που

²⁷ Άρθρο 3, παράγραφος 3, ΣΕΕ, άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και άρθρο 37 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

θα παρείχε τη δυνατότητα σε κράτος μέλος να αποφύγει την υποχρέωση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων επιλέγοντας να μην καταστήσει υποχρεωτική την έγκριση των σχεδίων ή προγραμμάτων. Τέλος, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η ευρεία ερμηνεία της έννοιας των «σχεδίων και προγραμμάτων» συνάδει προς τις διεθνείς δεσμεύσεις της Ένωσης ²⁸.

Το Δικαστήριο εξετάζει εν συνεχεία αν η επίμαχη κανονιστική απόφαση και η επίμαχη εγκύκλιος πληρούν την προϋπόθεση που προβλέπεται στο άρθρο 2, στοιχείο α΄, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 2001/42. Συναφώς, επισημαίνει ότι η κανονιστική απόφαση εκδόθηκε από τη Φλαμανδική Κυβέρνηση, υπό την ιδιότητά της ως εκτελεστικής εξουσίας μιας βελγικής ομόσπονδης οντότητας, δυνάμει νομοθετικής εξουσιοδότησης. Εξάλλου, η εγκύκλιος, σκοπός της οποίας είναι να δημιουργήσει ορισμένο πλαίσιο για την άσκηση της εξουσίας εκτίμησης των αρμόδιων αρχών, επίσης προέρχεται από τη Φλαμανδική Κυβέρνηση και τροποποιεί τις διατάξεις της ως άνω κανονιστικής απόφασης, αναπτύσσοντάς τες ή εισάγοντας παρεκκλίσεις από αυτές, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες οφείλει να προβεί το εθνικό δικαστήριο όσον αφορά την ακριβή νομική φύση της εν λόγω εγκυκλίου και το ακριβές περιεχόμενό της. Το Δικαστήριο κρίνει, επομένως, ότι η κανονιστική απόφαση και, υπό την επιφύλαξη των ως άνω εξακριβώσεων, η εγκύκλιος εμπίπτουν στην έννοια των «σχεδίων και προγραμμάτων», καθόσον πρέπει να θεωρηθεί ότι «απαιτούνται» κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42.

Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Bund Naturschutz in Bayern (C-300/20, [EU:C:2022:102](#))* ²⁹

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Άρθρο 2, στοιχείο α΄ – Έννοια των “σχεδίων και προγραμμάτων” – Άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α΄ – Πράξεις οι οποίες εκπονούνται για ορισμένους τομείς και καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 2011/92/ΕΕ – Άρθρο 3, παράγραφος 4 – Πράξεις οι οποίες καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων – Κανονιστική πράξη εκδοθείσα από τοπική αρχή για την προστασία του τοπίου»

Με την απόφαση *Bund Naturschutz in Bayern* του τμήματος μείζονος συνθέσεως, το Δικαστήριο διευκρινίζει την έννοια των σχεδίων και προγραμμάτων για τα οποία πρέπει να πραγματοποιείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει της οδηγίας 2001/42.

²⁸ Όπως προκύπτουν ιδίως από το άρθρο 2, παράγραφος 7, της Σύμβασης για την αξιολόγηση των επιπτώσεων επί του διασυνοριακού περιβάλλοντος, που υπογράφηκε στο Εσποο (Φινλανδία) στις 26 Φεβρουαρίου 1991.

²⁹ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο II.2.α) i. «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2001/42» και υπό τον τίτλο II.2.β) i. «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/42».

Το 2013 η Landkreis Rosenheim (περιφέρεια Rosenheim, Γερμανία) εξέδωσε κανονιστική πράξη η οποία αφορά προστατευόμενη περιοχή φυσικού τοπίου (στο εξής: κανονιστική πράξη για την Inntal Süd), χωρίς να έχει προηγουμένως πραγματοποιήσει εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σύμφωνα με την οδηγία 2001/42. Με την κανονιστική πράξη για την Inntal Süd προστατεύεται περιοχή έκτασης 4 021 εκταρίων, ήτοι μικρότερη κατά περίπου 650 εκτάρια από εκείνη την οποία αφορούσαν οι προϊσχύσασες κανονιστικές πράξεις.

Η περιβαλλοντική οργάνωση Bund Naturschutz in Bayern eV προσέφυγε κατά της εν λόγω πράξης ενώπιον του Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (ανώτερου διοικητικού δικαστηρίου Βαυαρίας, Γερμανία). Δεδομένου ότι η προσφυγή της απορρίφθηκε ως απαράδεκτη, η οργάνωση άσκησε αναίρεση (Revision) κατά της εν λόγω απόφασης ενώπιον του Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου, Γερμανία).

Το ως άνω δικαστήριο θεωρεί ότι η κανονιστική πράξη για την Inntal Süd αποτελεί σχέδιο ή πρόγραμμα κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42. Εντούτοις, διατηρώντας αμφιβολίες όσον αφορά την υποχρέωση της περιφέρειας Rosenheim να πραγματοποιήσει, βάσει της οδηγίας αυτής, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν από την έκδοση της εν λόγω κανονιστικής πράξης, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο σχετικό προδικαστικό ερώτημα.

Κατ' αρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η οδηγία 2001/42 καλύπτει σχέδια και προγράμματα τα οποία, αφενός, έχουν εκπονηθεί ή εγκριθεί από αρχή σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο και, αφετέρου, απαιτούνται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων.

Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, από πάγια νομολογία προκύπτει ότι «απαιτούνται», κατά την έννοια και κατ' εφαρμογήν της οδηγίας αυτής, τα σχέδια και προγράμματα των οποίων η έγκριση ρυθμίζεται από εθνικές νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις οι οποίες καθορίζουν τις αρμόδιες για την έγκριση των εν λόγω σχεδίων και προγραμμάτων αρχές και τη διαδικασία εκπόνησής τους. Συνεπώς, ένα μέτρο πρέπει να θεωρείται ότι «απαιτείται» όταν υπάρχει στο εθνικό δίκαιο ειδική νομική βάση που εξουσιοδοτεί τις αρμόδιες αρχές να προβούν στην έγκρισή του, ακόμη και όταν η έγκριση δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα.

Επομένως, καθόσον η κανονιστική πράξη για την Inntal Süd εκδόθηκε από τοπική αρχή βάσει διάταξης της γερμανικής νομοθεσίας, αποτελεί σχέδιο ή πρόγραμμα κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42. Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο γενικός χαρακτήρας της εν λόγω κανονιστικής πράξης, η οποία περιέχει γενικές και αφηρημένες διατάξεις που διατυπώνουν γενικούς κανόνες, δεν αποκλείει έναν τέτοιο χαρακτηρισμό. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι μια εθνική πράξη έχει ορισμένο βαθμό αφαιρετικότητας και επιδιώκει την επίτευξη σκοπού μετατροπής μιας γεωγραφικής περιοχής αποτελεί δείγμα της προγραμματικής ή σχεδιαστικής διάστασής της και δεν εμποδίζει να εμπίπτει η πράξη στην έννοια των «σχεδίων και προγραμμάτων».

β) Κατάργηση σχεδίων και προγραμμάτων

Απόφαση της 22ας Μαρτίου 2012, Inter-Environnement Bruxelles κ.λπ. (C-567/10, [EU:C:2012:159](#))

«Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Έννοια των σχεδίων και προγραμμάτων “που απαιτούνται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων” – Δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας αυτής σε διαδικασία ολικής ή μερικής καταργήσεως σχεδίου χρήσεως του εδάφους»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του Cour constitutionnelle (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Βέλγιο), το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι οι πράξεις κατάργησης σχεδίων ή προγραμμάτων κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42 εμπίπτουν, κατ' αρχήν, επίσης στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

Μετά την έκδοση από τη Région de Bruxelles-Capitale (Περιφέρεια Βρυξελλών-Πρωτευούσης) διάταξης τροποποίησης του code bruxellois de l'aménagement du territoire (κώδικα χωροταξίας της Περιφέρειας των Βρυξελλών), πλείονες ενώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα άσκησαν ενώπιον του Cour constitutionnelle (Συνταγματικού Δικαστηρίου) προσφυγή ακυρώσεως ορισμένων διατάξεων της εν λόγω διάταξης τροποποίησης. Προς στήριξη της προσφυγής τους, οι ενώσεις επικρίνουν, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι οι προσβαλλόμενες τροποποιητικές διατάξεις δεν απαιτούν, για την κατάργηση συγκεκριμένων σχεδίων χρήσης του εδάφους και για την έγκριση σχεδίων διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, τη διενέργεια εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία 2001/42.

Στο πλαίσιο αυτό, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) ζήτησε, μεταξύ άλλων, να διευκρινιστεί αν η εν όλω ή εν μέρει κατάργηση σχεδίου ή προγράμματος στο πλαίσιο της οδηγίας 2001/42 πρέπει να υποβάλλεται σε διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει της εν λόγω οδηγίας.

Συναφώς, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42 δεν αναφέρεται ρητώς στις πράξεις κατάργησης, αλλά μόνο στις πράξεις τροποποίησης σχεδίων και προγραμμάτων, εντούτοις, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της οδηγίας 2001/42, οι διατάξεις που οριοθετούν το πεδίο εφαρμογής της χρήζουν διασταλτικής ερμηνείας. Επιπλέον, δεδομένου ότι συνεπάγεται κατ' ανάγκη τροποποίηση του νομικού πλαισίου αναφοράς και, ως εκ τούτου, μεταβάλλει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που ενδεχομένως εκτιμήθηκαν σύμφωνα με την προβλεπόμενη στην οδηγία 2001/42 διαδικασία, η πράξη κατάργησης μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Επομένως, το Δικαστήριο κρίνει ότι, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών και των αποτελεσμάτων των πράξεων κατάργησης σχεδίων ή προγραμμάτων κατά την

έννοια της οδηγίας 2001/42, θα ήταν αντίθετος προς τους σκοπούς του νομοθέτη της Ένωσης και δυνάμενος να θίξει εν μέρει την πρακτική αποτελεσματικότητα της εν λόγω οδηγίας ο άνευ ετέρου αποκλεισμός των πράξεων αυτών από το πεδίο εφαρμογής της.

Αντιθέτως, η περίπτωση αυτή δεν συντρέχει κατ' αρχήν αν η καταργηθείσα πράξη εντάσσεται σε μια ιεραρχία πράξεων χωροταξικού χαρακτήρα, καθόσον οι πράξεις αυτές προβλέπουν αρκούντως ακριβείς κανόνες χρήσης του εδάφους, έχουν αποτελέσει οι ίδιες αντικείμενο εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και επιπλέον μπορεί ευλόγως να γίνει δεκτό ότι τα συμφέροντα που επιδιώκει να προασπίσει η οδηγία 2001/42 έχουν ληφθεί επαρκώς υπόψη στο πλαίσιο αυτό.

2. Υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεων σε περίπτωση κινδύνου σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων

α) Σχέδια και προγράμματα που ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων

i. Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42

Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), *Bund Naturschutz in Bayern* (C-300/20, [EU:C:2022:102](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2001/42/EK – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Άρθρο 2, στοιχείο α' – Έννοια των “σχεδίων και προγραμμάτων” – Άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Πράξεις οι οποίες εκπονούνται για ορισμένους τομείς και καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 2011/92/EE – Άρθρο 3, παράγραφος 4 – Πράξεις οι οποίες καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων – Κανονιστική πράξη εκδοθείσα από τοπική αρχή για την προστασία του τοπίου»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω³⁰, το Δικαστήριο εξετάζει επίσης αν εθνικό μέτρο όπως η κανονιστική πράξη για την Inntal Süd, το οποίο αποσκοπεί στην προστασία της φύσης και του τοπίου και επιβάλλει προς τούτο γενικές απαγορεύσεις και απαιτήσεις αδειοδότησης, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42.

³⁰ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο II.1.α) «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στην οδηγία 2001/42». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο II.2.β) ii. «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/42».

Κατά την ανωτέρω διάταξη, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων πρέπει να διενεργείται για όλα τα σχέδια και προγράμματα που πληρούν δύο σωρευτικές προϋποθέσεις.

Πρώτον, τα σχέδια ή προγράμματα πρέπει να «αφορούν» κάποιον από τους τομείς που απαριθμούνται στο εν λόγω άρθρο ³¹. Εν προκειμένω, κατά το Δικαστήριο, προκύπτει ότι πληρούται η πρώτη αυτή προϋπόθεση, στοιχείο το οποίο απόκειται πάντως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το γεγονός ότι ο βασικός σκοπός ενός σχεδίου ή προγράμματος είναι η προστασία του περιβάλλοντος δεν σημαίνει ότι το συγκεκριμένο σχέδιο ή πρόγραμμα δεν μπορεί επίσης να «αφορά» κάποιον από τους διαλαμβανόμενους στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42 τομείς. Συγκεκριμένα, η ίδια η ουσία των μέτρων γενικής ισχύος που εκπονούνται για την προστασία του περιβάλλοντος έγκειται ακριβώς στη ρύθμιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων οι οποίες έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, μεταξύ άλλων και εκείνων οι οποίες εμπίπτουν στους ως άνω τομείς.

Δεύτερον, τα σχέδια ή τα προγράμματα πρέπει να καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων τα οποία απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 2011/92.

Η απαίτηση αυτή πληρούται όταν ένα σχέδιο ή πρόγραμμα θεσπίζει σημαντικό σύνολο κριτηρίων και προϋποθέσεων για την αδειοδότηση και την εκτέλεση ενός ή περισσότερων έργων τα οποία απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 2011/92, ιδίως όσον αφορά τον τόπο, τη φύση, το μέγεθος και τις συνθήκες λειτουργίας τους ή τη συνδεόμενη με αυτά χορήγηση πόρων. Αντιθέτως, όταν ένα σχέδιο ή πρόγραμμα, όπως η κανονιστική πράξη για την Inntal Süd, απλώς ορίζει τους σκοπούς της προστασίας του τοπίου με γενικούς όρους και απαιτεί την αδειοδότηση δραστηριοτήτων ή έργων εντός της ζώνης προστασίας, χωρίς όμως να προβλέπει κριτήρια ή προϋποθέσεις για την αδειοδότηση και την εκτέλεση των εν λόγω έργων, η προαναφερθείσα απαίτηση δεν πληρούται, ακόμη και αν η εν λόγω κανονιστική πράξη ενδέχεται να ασκήσει κάποια επιρροή όσον αφορά τον προσδιορισμό του τόπου υλοποίησης των έργων.

Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, το Δικαστήριο κρίνει ότι η κανονιστική πράξη για την Inntal Süd δεν αποτελεί σχέδιο ή πρόγραμμα για το οποίο πρέπει να πραγματοποιηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42, καθόσον δεν προβλέπει επαρκώς λεπτομερείς κανόνες όσον αφορά το αντικείμενο, τον σχεδιασμό και την εκτέλεση

³¹ Ητοι γεωργία, δασοπονία, αλιεία, ενέργεια, βιομηχανία, μεταφορές, διαχείριση αποβλήτων, διαχείριση υδάτινων πόρων, τηλεπικοινωνίες, τουρισμό, χωροταξία ή χρήση του εδάφους.

έργων τα οποία αναφέρονται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 2011/92, στοιχείο το οποίο απόκειται, εντούτοις, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele) (C-24/19, [EU:C:2020:503](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Πολεοδομική άδεια για την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών – Άρθρο 2, στοιχείο α΄ – Έννοια “σχεδίων και προγραμμάτων” – Προϋποθέσεις χορηγήσεως της άδειας που καθορίζονται από κανονιστική απόφαση και εγκύκλιο – Άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α΄ – Εθνικές πράξεις που καθορίζουν πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων – Μη διενέργεια εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Διατήρηση των αποτελεσμάτων των εθνικών πράξεων και των βάσει αυτών χορηγηθεισών αδειών κατόπιν της διαπιστώσεως της μη συμμορφώσεως των πράξεων αυτών προς το δίκαιο της Ένωσης – Προϋποθέσεις»

Με την απόφαση Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele), το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω³², το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι κανονιστική απόφαση και εγκύκλιος όπως οι επίμαχες στη υπόθεση αυτή, οι οποίες περιέχουν διαφορετικές διατάξεις σχετικά με την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών, περιλαμβανομένων μέτρων σχετικών με τη στροβοσκοπική σκίαση, την ασφάλεια και τα επίπεδα θορύβου, συνιστούν σχέδια και προγράμματα τα οποία πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2001/42.

Συναφώς, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι σχετικές με την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών απαιτήσεις της επίμαχης κανονιστικής απόφασης και της επίμαχης εγκυκλίου είναι αρκούντως ουσιώδεις, δεδομένης της σπουδαιότητας και της έκτασής τους, ώστε να καθορίζουν τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας εγκατάστασης και εκμετάλλευσης αιολικών πάρκων των οποίων οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι αδιαμφισβήτητες. Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι η ερμηνεία αυτή δεν αναιρείται από την ιδιαίτερη νομική φύση της εγκυκλίου.

³² Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο ΙΙ.1.α) «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στην οδηγία 2001/42». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο ΙΙΙ.2. «Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2001/42».

ii. Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/42

Απόφαση της 12ης Ιουνίου 2019, CFE (C-43/18, [EU:C:2019:483](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Απόφαση της Κυβέρνησης – Χαρακτηρισμός μιας ειδικής ζώνης διατήρησης σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Καθορισμός των στόχων διατήρησης καθώς και ορισμένων προληπτικών μέτρων – Έννοια των “σχεδίων και προγραμμάτων” – Υποχρέωση εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας, Βέλγιο), το Δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/42, το οποίο απαιτεί να διενεργείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει της εν λόγω οδηγίας οσάκις απαιτείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει των άρθρων 6 και 7 της οδηγίας 92/43.

Στην υπόθεση της κύριας δίκης, η Compagnie d'entreprises CFE SA (στο εξής: CFE) ζήτησε την ακύρωση απόφασης της Κυβέρνησης της Région de Bruxelles-Capitale (Περιφέρειας Βρυξελλών-Πρωτευούσης, Βέλγιο), με την οποία το «complexe Forêt de Soignes – Vallée de la Woluwe» (Σύμπλεγμα του δάσους του Soignes – Κοιλάδα της Woluwe) χαρακτηρίστηκε ως ειδική ζώνη διατήρησης κατά την οδηγία 92/43. Προς στήριξη της προσφυγή της, η CFE αμφισβήτησε την απόφαση της Κυβέρνησης της Région de Bruxelles-Capitale (Περιφέρειας Βρυξελλών-Πρωτευούσης) περί μη υποβολής της προμνησθείσας απόφασης σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, με την αιτιολογία ότι δεν απαιτούνταν δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43.

Ερωτηθέν επ' αυτού από το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43, μόνον τα σχέδια ή προγράμματα που δεν συνδέονται άμεσα ή δεν είναι αναγκαία για τη διαχείριση του τόπου πρέπει να υποβάλλονται δεόντως σε εκτίμηση επιπτώσεων κατ' εφαρμογήν της εν λόγω οδηγίας. Πάντως, απόφαση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, με την οποία το κράτος μέλος χαρακτηρίζει έναν τόπο ως ειδική ζώνη συντήρησης είναι, εκ φύσεως, άμεσα συνδεδεμένη ή αναγκαία για τη διαχείριση της εν λόγω ζώνης.

Επομένως, για κανονιστική απόφαση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη είναι, όντως, δυνατόν να ισχύει απαλλαγή από τη δέουσα εκτίμηση, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43, και, επομένως, από την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/42.

Εντούτοις, το γεγονός ότι πριν από την έκδοση τέτοιας κανονιστικής πράξης δεν πρέπει κατ' ανάγκην να έχει πραγματοποιηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43 και του άρθρου 3, παράγραφος 2,

στοιχείο β', της οδηγίας 2001/42 δεν σημαίνει ότι η πράξη αυτή δεν υπόκειται σε οποιαδήποτε σχετική υποχρέωση, δεδομένου ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί η εν λόγω πράξη να θεσπίζει κανόνες που έχουν ως συνέπεια την εξομοίωσή της με σχέδιο ή πρόγραμμα κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας, για το οποίο η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων μπορεί να είναι υποχρεωτική.

β) Σχέδια και προγράμματα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις

i. Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Associazione Italia Nostra Onlus (C-444/15, EU:C:2016:978)

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Άρθρο 3, παράγραφος 3 – Σχέδια και προγράμματα που υποβάλλονται υποχρεωτικά σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων μόνον όταν τα κράτη μέλη αποφασίζουν ότι ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον – Κύρος, υπό το πρίσμα της Συνθήκης ΛΕΕ και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Έννοια της χρήσης “μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο” – Εθνική ρύθμιση αναφερόμενη στην έκταση των οικείων περιοχών»

Στο πλαίσιο αιτήσεως προδικαστικής απόφασης, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει το κύρος του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42 υπό το πρίσμα τόσο του άρθρου 191 ΣΛΕΕ, που καθορίζει τους στόχους της πολιτικής της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος, όσο και του άρθρου 37 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο οποίο κατοχυρώνεται η προστασία του περιβάλλοντος.

Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42, τα σχέδια και προγράμματα που μνημονεύονται στην παράγραφο 2 του εν λόγω άρθρου τα οποία καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο καθώς και οι ήσσονες τροποποιήσεις των μνημονευόμενων στην εν λόγω παράγραφο 2 σχεδίων και προγραμμάτων υποβάλλονται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων μόνον όταν τα κράτη μέλη αποφασίζουν ότι ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Κατ' εφαρμογήν της εθνικής νομοθεσίας μεταφοράς του προμνησθέντος άρθρου 3, παράγραφος 3, το δημοτικό συμβούλιο του Comune di Venezia (Δήμου Βενετίας, Ιταλία) είχε εγκρίνει σχέδιο εργασιών επί ακινήτων σε νησί που βρίσκεται στη λιμνοθάλασσα της Βενετίας το οποίο είχε υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει της οδηγίας 92/43, όχι όμως σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία 2001/42. Επ' αυτού, η αρμόδια περιφερειακή επιτροπή είχε κρίνει, αφενός, ότι το επίμαχο σχέδιο αφορούσε αποκλειστικά και μόνο τη χρήση μικρών περιοχών σε

τοπικό επίπεδο και, αφετέρου, ότι το εν λόγω σχέδιο δεν είναι σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Με την από 2 Οκτωβρίου 2014 απόφαση ο commissario straordinario du Comune di Venezia (έκτακτος επίτροπος του Δήμου Βενετίας) είχε εγκρίνει το ως άνω σχέδιο χωρίς να επιφέρει καμία τροποποίηση.

Η Associazione Italia Nostra Onlus, που έχει ως στόχο να συνδράμει στην προστασία και στην αξιοποίηση της ιστορικής, καλλιτεχνικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Ιταλίας, άσκησε προσφυγή ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale per il Veneto (διοικητικού πρωτοδικείου περιφέρειας Βενετίας, Ιταλία) κατά της εν λόγω απόφασης περί εγκρίσεως, καθώς και κατά άλλων πράξεων, αμφισβητώντας, μεταξύ άλλων, το κύρος του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42 σε σχέση με το δίκαιο της Ένωσης.

Εκτιμώντας ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42 είναι άκυρο υπό το πρίσμα του άρθρου 191 ΣΛΕΕ και του άρθρου 37 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Tribunale amministrativo regionale per il Veneto (διοικητικό πρωτοδικείο περιφέρειας Βενετίας) υπέβαλε στο Δικαστήριο το σχετικό με το κύρος της διάταξης προδικαστικό ερώτημα.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη 10 της εν λόγω οδηγίας, για τα σχέδια και προγράμματα που καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο, οι αρμόδιες αρχές του οικείου κράτους μέλους πρέπει να προβαίνουν σε προκαταρκτική εξέταση προκειμένου να εξακριβώσουν αν το συγκεκριμένο σχέδιο ή πρόγραμμα ενδέχεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και οι εν λόγω αρχές πρέπει στη συνέχεια να υποβάλουν υποχρεωτικά το σχέδιο ή πρόγραμμα σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει της οδηγίας αυτής, εάν καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι το σχέδιο ή πρόγραμμα ενδέχεται να έχει τέτοιες επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Μην εξαιρώντας από την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, βάσει της οδηγίας αυτής, κανένα σχέδιο ή πρόγραμμα που ενδέχεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, η διάταξη αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο του σκοπού τον οποίο επιδιώκει η εν λόγω οδηγία, ήτοι τη διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος. Συναφώς, στα κράτη μέλη απόκειται να λάβουν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, κάθε αναγκαίο γενικό ή ειδικό μέτρο ώστε όλα τα σχέδια ή προγράμματα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42, να υποβληθούν, προ της καταρτίσεώς τους, σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σύμφωνα με τους διαδικαστικούς κανόνες και βάσει των κριτηρίων που ορίζει η εν λόγω οδηγία. Εν πάση περιπτώσει, απλώς και μόνον ο κίνδυνος ότι οι εθνικές αρχές θα μπορούσαν, με τη συμπεριφορά τους, να παρακάμψουν την εφαρμογή της οδηγίας 2001/42, δεν μπορεί να οδηγήσει σε ακυρότητα του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής.

Επομένως, κατά το Δικαστήριο, δεν προκύπτει ότι το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, θεσπίζοντας το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42, υπέπεσαν σε πρόδηλη πλάνη εκτίμησης υπό το πρίσμα του άρθρου 191 ΣΛΕΕ. Ως εκ τούτου, από την εν λόγω διάταξη δεν προέκυψε κανένα στοιχείο ικανό να πλήξει το κύρος της υπό το πρίσμα του άρθρου 191 ΣΛΕΕ. Από τη διάταξη αυτή δεν προκύπτει επίσης κανένα στοιχείο ικανό να πλήξει το κύρος της υπό το πρίσμα του άρθρου 37 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Απαντώντας σε προδικαστικό ερώτημα ερμηνείας που υποβλήθηκε επικουρικώς από το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο διευκρινίζει, επιπλέον, ότι το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη της 10, έχει την έννοια ότι ο όρος «μικρές περιοχές σε τοπικό επίπεδο» που περιλαμβάνεται στην εν λόγω παράγραφο 3 πρέπει να ερμηνευθεί ως αναφερόμενος στην έκταση της συγκεκριμένης περιοχής υπό τις εξής προϋποθέσεις:

- ότι το σχέδιο ή το πρόγραμμα εκπονήθηκε ή/και εκδόθηκε από τοπική αρχή και όχι από περιφερειακή ή εθνική αρχή και
- ότι η περιοχή αυτή εντός του πλαισίου της εδαφικής αρμοδιότητας της τοπικής αρχής είναι, αναλογικά προς το σύνολο του εδάφους, μικρού μεγέθους.

Απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2011, Valčiukienė κ.λπ. (C-295/10, [EU:C:2011:608](#))³³

«Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Σχέδια που καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο – Άρθρο 3, παράγραφος 3 – Χωροταξικά έγγραφα τοπικού επιπέδου που αφορούν μόνο μία οικονομική δραστηριότητα – Αξιολόγηση δυνάμει της οδηγίας 2001/42/ΕΚ αποκλειόμενη βάσει του εθνικού δικαίου – Εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών – Άρθρο 3, παράγραφος 5 – Σχέση με την οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Άρθρο 11, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2001/42/ΕΚ»

Με την απόφαση Valčiukienė κ.λπ., το Δικαστήριο αποσαφηνίζει το περιθώριο εκτίμησης που διαθέτουν τα κράτη μέλη δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 5, της οδηγίας 2001/42 προκειμένου να καθορίζουν αν τα σχέδια ή προγράμματα της παραγράφου 3 του ίδιου άρθρου ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Με τις από 23 Μαρτίου και 20 Απριλίου 2006 αποφάσεις, το Pakruojo rajono savivaldybė (δημοτικό συμβούλιο Pakruojas, Λιθουανία) ενέκρινε λεπτομερή σχέδια για την κατασκευή δύο συγκροτημάτων για την εντατική εκτροφή χοίρων σε εγκαταστάσεις χωρητικότητας 4 000 χοίρων και τη χρήση γης των δύο γηπέδων στα οποία θα κατασκευάζονταν τα εν λόγω συγκροτήματα.

³³ Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο IV. «Σωρευτική εφαρμογή των οδηγιών που επιβάλλουν υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεων».

Το Šiaulių apygardos administracinis teismas (διοικητικό πρωτοδικείο Šiauliai, Λιθουανία) απέρριψε τις προσφυγές που ασκήθηκαν κατά των δύο ανωτέρω αποφάσεων. Στο πλαίσιο αυτό, το εν λόγω δικαστήριο επισήμανε ότι, κατά το εθνικό δίκαιο, η διαδικασία στρατηγικής εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν εφαρμόζεται σε χωροταξικά έγγραφα τα οποία αφορούν, όπως τα δύο επίμαχα λεπτομερή σχέδια, μόνο μία οικονομική δραστηριότητα.

Επιληφθέν εφέσεως, το Vyriausiasis administracinis teismas (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Λιθουανία) επιβεβαίωσε ότι η ισχύουσα εθνική ρύθμιση κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης δεν επέβαλε υποχρέωση διενέργειας στρατηγικής εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των δύο επίμαχων σχεδίων. Εντούτοις, δεδομένου ότι με την εν λόγω ρύθμιση μεταφέρθηκε η οδηγία 2001/42 στο εθνικό δίκαιο, το εν λόγω δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής απόφασης σχετικά με τη συμβατότητα της εθνικής ρύθμισης περί μεταφοράς με την οδηγία 2001/42.

Συναφώς, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42 αφορά σχέδια, όπως τα επίμαχα στην υπόθεση της κύριας δίκης, για τα οποία, υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 3 του άρθρου αυτού, επιβάλλεται η διενέργεια εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Κατά το Δικαστήριο, τα επίμαχα στην υπόθεση της κύριας δίκης σχέδια μπορούν, επίσης, να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42, δυνάμει του οποίου τα σχέδια που μνημονεύονται στην παράγραφο 2 τα οποία καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο υποβάλλονται υποχρεωτικώς σε εκτίμηση μόνον όταν τα κράτη μέλη «αποφασίζουν ότι ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον». Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 3, παράγραφος 5, της οδηγίας 2001/42 επιτρέπει στα κράτη μέλη να αποφασίζουν αν σχέδια που μνημονεύονται στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, είτε εξετάζοντας χωριστά κάθε περίπτωση, είτε καθορίζοντας συγκεκριμένους τύπους σχεδίων και προγραμμάτων, είτε συνδυάζοντας τις δύο αυτές προσεγγίσεις.

Επομένως, το περιθώριο εκτίμησης που έχουν στη διάθεσή τους τα κράτη μέλη, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 5, της οδηγίας 2001/42, για τον καθορισμό ορισμένων τύπων σχεδίων τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις περιορίζεται, εντούτοις, από την υποχρέωση που θεσπίζει το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42, σε συνδυασμό με την παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, υποβολής σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων των σχεδίων τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις ιδίως λόγω των χαρακτηριστικών τους, των αποτελεσμάτων τους και των περιοχών που ενδέχεται να επηρεάζουν.

Κατά συνέπεια, κράτος μέλος το οποίο καθορίζει κριτήριο που έχει ως αποτέλεσμα, στην πράξη, μια ολόκληρη κατηγορία σχεδίων να εξαιρείται εκ προοιμίου από την

υποχρέωση εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων υπερβαίνει το περιθώριο εκτίμησης που του παρέχει το άρθρο 3, παράγραφος 5, της οδηγίας 2001/42, σε συνδυασμό με τις παραγράφους 2 και 3 του ίδιου άρθρου εκτός εάν εκτιμηθεί ότι το σύνολο των εξαιρουμένων σχεδίων, βάσει κριτηρίων όπως, ιδίως, το αντικείμενό τους, η γεωγραφική έκταση που καλύπτουν ή ο μη ευάλωτος χαρακτήρας των οικείων φυσικών χώρων, δεν δύναται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Επομένως, το Δικαστήριο κρίνει ότι το άρθρο 3, παράγραφος 5, της οδηγίας 2001/42, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 3, παράγραφος 3, της ίδιας οδηγίας, έχει την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτό εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία προβλέπει γενικώς και χωρίς εξέταση κατά περίπτωση ότι δεν διεξάγεται εκτίμηση βάσει της εν λόγω οδηγίας, όταν τα σχέδια που καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο αφορούν μόνο μία οικονομική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, ένα τέτοιο κριτήριο δεν καθιστά δυνατό να εκτιμηθεί αν ένα σχέδιο έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

ii. Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/42

Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Bund Naturschutz in Bayern (C-300/20, [EU:C:2022:102](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Άρθρο 2, στοιχείο α' – Έννοια των "σχεδίων και προγραμμάτων" – Άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Πράξεις οι οποίες εκπονούνται για ορισμένους τομείς και καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 2011/92/ΕΕ – Άρθρο 3, παράγραφος 4 – Πράξεις οι οποίες καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων – Κανονιστική πράξη εκδοθείσα από τοπική αρχή για την προστασία του τοπίου»

Με την απόφαση Bund Naturschutz in Bayern, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω³⁴, το Δικαστήριο κρίνει επίσης ότι εθνικό μέτρο όπως η κανονιστική πράξη για την Inntal Süd, το οποίο αποσκοπεί στην προστασία της φύσης και του τοπίου και επιβάλλει προς τούτο γενικές απαγορεύσεις και απαιτήσεις αδειοδότησης, χωρίς να προβλέπει επαρκώς λεπτομερείς κανόνες όσον αφορά το αντικείμενο, τον σχεδιασμό και την εκτέλεση έργων, δεν εμπίπτει στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/42. Κατά την εν λόγω διάταξη, απόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν αν τα σχέδια και προγράμματα, πλην αυτών που διαλαμβάνονται στην παράγραφο 2

³⁴ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο II.1.α) «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στην οδηγία 2001/42». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο II.2.α) i. «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α'», της οδηγίας 2001/42».

του εν λόγω άρθρου, τα οποία καθορίζουν το πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να εγκριθεί στο μέλλον η υλοποίησή τους, ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, ώστε να πρέπει να διενεργηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

3. Διαβουλεύσεις

Απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 2011, Seaport (NI) κ.λπ. (C-474/10, [EU:C:2011:681](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Άρθρο 6 – Καθορισμός, για τις ανάγκες διαβουλεύσεως, της αρχής η οποία ενδεχομένως ενδιαφέρεται για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εφαρμογής σχεδίων και προγραμμάτων – Δυνατότητα εκπόνησεως σχεδίων και προγραμμάτων από την αρμόδια για διαβουλεύσεις αρχή – Υποχρέωση καθορισμού αυτοτελούς αρχής – Λεπτομέρειες για την ενημέρωση και τις διαβουλεύσεις με τις αρχές και το κοινό»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του Court of Appeal in Northern Ireland (εφετείου Βόρειας Ιρλανδίας, Ηνωμένο Βασίλειο), το Δικαστήριο διευκρινίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες αρχή ορισθείσα από την εθνική νομοθεσία για τον σκοπό της διαδικασίας διαβούλευσης του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42 μπορεί να είναι επίσης αρμόδια για την εκπόνηση σχεδίου ή προγράμματος που υπόκειται στην εν λόγω διαδικασία.

Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42, τα κράτη μέλη ορίζουν τις αρχές με τις οποίες πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις κατά την εκπόνηση περιβαλλοντικής μελέτης για σχέδιο ή πρόγραμμα δυνάμει της εν λόγω οδηγίας, οι οποίες, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών αρμοδιοτήτων τους, ενδέχεται να ενδιαφέρονται για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εφαρμογής των σχεδίων και προγραμμάτων.

Προς εκπλήρωση της ως άνω υποχρέωσης, η έννομη τάξη της Βόρειας Ιρλανδίας είχε ορίσει το Department of the Environment (Υπουργείο Περιβάλλοντος, Βόρεια Ιρλανδία) ως αρμόδια αρχή για διαβουλεύσεις κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42. Εντούτοις, στην υπόθεση της οποίας επιλήφθηκε το αιτούν δικαστήριο, το Department of the Environment (Υπουργείο Περιβάλλοντος) ήταν επίσης αρμόδιο για την εκπόνηση σχεδίου υποκείμενου σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει της ως άνω οδηγίας. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα με το οποίο ζήτησε να διευκρινιστεί αν, όταν εθνική αρχή είναι συγχρόνως αρμόδια για το επίμαχο σχέδιο και αρχή ορισθείσα από την εθνική νομοθεσία για τον σκοπό της διαδικασίας διαβούλευσης, το κράτος μέλος οφείλει να ορίσει νέα αρμόδια αρχή για διαβουλεύσεις, διακριτή και ανεξάρτητη από την πρώτη.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό περιστάσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη, το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42 δεν επιβάλλει τη σύσταση ή τον καθορισμό νέας αρχής για τη διενέργεια διαβουλεύσεων, κατά την έννοια της εν λόγω

διάταξης, εφόσον διακρίνονται λειτουργικώς οι υπηρεσίες της αρχής η οποία είναι επιφορτισμένη με τη διενέργεια διαβουλεύσεων σε περιβαλλοντικά θέματα και η οποία έχει ορισθεί προς τούτο, κατά τρόπο συνεπαγόμενο την πραγματική αυτοτέλεια μιας εσωτερικής διοικητικής υπηρεσίας της, με την έννοια, ιδίως, ότι η υπηρεσία αυτή διαθέτει δικά της διοικητικά μέσα και δικό της προσωπικό και είναι, συνεπώς, σε θέση να εκπληρώσει τα καθήκοντα που ανατίθενται στις αρμόδιες για διαβουλεύσεις αρχές, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής και, ειδικότερα, να εκφράζει αντικειμενικώς τη γνώμη της επί σχεδίου ή προγράμματος που εκπονεί η αρχή στην οποία οργανικώς ανήκει.

Το αιτούν δικαστήριο είχε ζητήσει επίσης από το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει τις προθεσμίες που τίθενται για τη διαδικασία διαβούλευσης. Συναφώς, το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 2001/42 απαιτεί να δίδεται «έγκαιρη» και «πραγματική ευκαιρία» στις ορισμένες αρχές και στο κοινό που θίγεται ή ενδέχεται να θιγεί από αυτό να εκφράσουν τη γνώμη τους επί του οικείου προκαταρκτικού σχεδίου ή προγράμματος και επί της έκθεσης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Κατά το Δικαστήριο, η ανωτέρω διάταξη έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει τον ακριβή καθορισμό, στην εθνική ρύθμιση η οποία μεταφέρει την οδηγία αυτή στην εσωτερική έννομη τάξη, των προθεσμιών εντός των οποίων πρέπει να μπορούν να εκφράσουν τη γνώμη τους, επί ορισμένου προκαταρκτικού σχεδίου ή προγράμματος και της περιβαλλοντικής μελέτης που το αφορά, οι ορισθείσες αρχές και το κοινό που θίγεται ή ενδέχεται να θιγεί από αυτό, κατά την έννοια των παραγράφων 3 και 4 του ανωτέρω άρθρου. Κατά συνέπεια, η παράγραφος 2 δεν αποκλείει τον κατά περίπτωση καθορισμό των εν λόγω προθεσμιών από την αρχή που εκπονεί το σχέδιο ή πρόγραμμα. Εντούτοις, στην τελευταία αυτή περίπτωση, η παράγραφος 2 επιβάλλει ότι, για τις ανάγκες της διαβούλευσης των αρχών αυτών με το εν λόγω κοινό επί ορισμένου σχεδίου ή προγράμματος, η όντως ορισθείσα προθεσμία πρέπει να είναι εύλογη και να παρέχει, συνεπώς, στα ανωτέρω πρόσωπα πραγματική ευκαιρία να εκφράσουν εγκαίρως τη γνώμη τους επί του συγκεκριμένου σχεδίου ή προγράμματος και επί της έκθεσης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

III. Προσωρινή διατήρηση σε ισχύ των αποτελεσμάτων εθνικών πράξεων που εκδόθηκαν κατά παράβαση της υποχρέωσης διενέργειας εκτίμησης των επιπτώσεων

1. Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2011/92

Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Inter-Environnement Wallonie και Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen (C-411/17, [EU:C:2019:622](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Σύμβαση του Esroo – Σύμβαση του Aarhus – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Άρθρο 6, παράγραφος 3 – Έννοια του έργου – Εκτίμηση των επιπτώσεων επί του συγκεκριμένου τόπου – Άρθρο 6, παράγραφος 4 – Έννοια των επιτακτικών λόγων σημαντικού δημοσίου συμφέροντος – Διατήρηση των αγρίων πτηνών – Οδηγία 2009/147/ΕΚ – Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α' – Έννοια του έργου – Άρθρο 2, παράγραφος 1 – Άρθρο 4, παράγραφος 1 – Εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον – Άρθρο 2, παράγραφος 4 – Εξαίρεση από την εκτίμηση – Σταδιακή εγκατάλειψη της πυρηνικής ενέργειας – Εθνική νομοθεσία που προβλέπει, αφενός, την επανέναρξη, για διάστημα σχεδόν δέκα ετών, της δραστηριότητας βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνικό σταθμό ο οποίος είχε παύσει να λειτουργεί, με αποτέλεσμα να μετατεθεί κατά δέκα έτη η ημερομηνία που είχε αρχικά καθοριστεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση του σταθμού και την παύση της δραστηριότητάς του και, αφετέρου, τη μετάθεση, επίσης κατά δέκα έτη, της αρχικής προθεσμίας που είχε οριστεί από τον εθνικό νομοθέτη για την απενεργοποίηση και την παύση βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λειτουργούντα σταθμό πυρηνικής ενέργειας – Παράλειψη εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω³⁵, το Δικαστήριο κρίνει ότι εθνικό δικαστήριο δύναται, εφόσον το εθνικό δίκαιο το επιτρέπει, να διατηρήσει κατ' εξαίρεση σε ισχύ τα αποτελέσματα μέτρων, όπως τα επίμαχα στην κύρια δίκη, τα οποία θεσπίστηκαν κατά παράβαση των υποχρεώσεων που επιβάλλονται από τις οδηγίες 2011/92 και 92/43, εφόσον η διατήρηση αυτή δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους συνδεόμενους με την ανάγκη να αποκλειστεί πραγματική και σοβαρή απειλή διακοπής του εφοδιασμού του εν λόγω κράτους μέλους με ηλεκτρική ενέργεια, η οποία δεν θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί με άλλα μέσα και εναλλακτικές λύσεις, ιδίως στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς. Η διατήρηση της ισχύος των μέτρων αυτών μπορεί, ωστόσο, να διαρκέσει μόνον όσο χρονικό διάστημα είναι απολύτως αναγκαίο προκειμένου να αρθεί η εν λόγω παρανομία.

³⁵ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο I.1.α) «Έννοια του έργου». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο I.2.α) «Έργα που ενέχουν κίνδυνο σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (πάρρτημα I)» και υπό τον τίτλο I.2.γ) «Εξαίρεσεις από την υποχρέωση εκτίμησης επιπτώσεων».

2. Εθνικές πράξεις εκδοθείσες κατά παράβαση της οδηγίας 2001/42

Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, [EU:C:2012:103](#))

«Προστασία του περιβάλλοντος – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Άρθρα 2 και 3 – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Προστασία των υδάτων κατά της νιτρορυπάνσεως γεωργικής προελεύσεως – Σχέδιο ή πρόγραμμα – Παράλειψη προηγούμενης εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Ακύρωση σχεδίου ή προγράμματος – Δυνατότητα διατηρήσεως των εννόμων αποτελεσμάτων του σχεδίου ή του προγράμματος – Προϋποθέσεις»

Με την απόφαση Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne, το Δικαστήριο κρίνει ότι, υπό εξαιρετικές περιστάσεις, περιβαλλοντικό πρόγραμμα δράσης το οποίο εγκρίθηκε κατά παράβαση της οδηγίας 2001/42 μπορεί να διατηρηθεί σε ισχύ έως τη θέσπιση μέτρου αντικατάστασης.

Στην υπόθεση της κύριας δίκης, δύο βελγικές ΜΚΟ, η Inter-Environnement Wallonie ASBL και η Terre wallonne ASBL, είχαν ασκήσει ενώπιον του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας, Βέλγιο) προσφυγή ακυρώσεως διατάγματος της Κυβέρνησης της Βαλλονίας για τη μεταφορά στην εσωτερική έννομη τάξη ορισμένων διατάξεων της οδηγίας 91/676³⁶.

Εκτιμώντας ότι το προσβαλλόμενο διάταγμα συνιστά «σχέδιο ή πρόγραμμα» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42, το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) διαπίστωσε ότι η παράλειψη διενέργειας προηγούμενης εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η οποία επιβάλλεται από την εν λόγω οδηγία, θα πρέπει, κατ' αρχήν, να έχει ως αποτέλεσμα την ακύρωση του επίμαχου διατάγματος.

Εντούτοις, δεδομένου ότι η ακύρωση με αναδρομική ισχύ του προσβαλλόμενου διατάγματος θα είχε ως συνέπεια την εξάλειψη από τη βελγική έννομη τάξη κάθε μέτρου μεταφοράς της οδηγίας 91/676 στην Περιφέρεια της Βαλλονίας μέχρι την τροποποίηση της ακυρωθείσας πράξης και, ως εκ τούτου, τη μη τήρηση των υποχρεώσεων που υπέχει το Βασίλειο του Βελγίου από την οδηγία αυτή, το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) αποφάσισε να ζητήσει από το Δικαστήριο διευκρινίσεις σχετικά με τη δυνατότητα διατήρησης σε ισχύ του προσβαλλόμενου διατάγματος έως τη θέσπιση μέτρου αντικατάστασης.

³⁶ Οδηγία 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης (ΕΕ 1991, L 375, σ. 1).

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, όταν εθνικό δικαστήριο επιλαμβάνεται προσφυγής με αίτημα την ακύρωση εθνικής πράξης η οποία αποτελεί «σχέδιο» ή «πρόγραμμα» κατά την έννοια της οδηγίας και έχει εκδοθεί κατά παράβαση της υποχρέωσης προηγούμενης εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, το δικαστήριο αυτό οφείλει να λάβει όλα τα προβλεπόμενα από το εσωτερικό δίκαιο μέτρα προκειμένου να θεραπεύσει την παράλειψη πραγματοποίησης τέτοιας εκτίμησης, περιλαμβανομένης της ενδεχόμενης αναστολής ή ακύρωσης του προσβαλλόμενου σχεδίου ή προγράμματος.

Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα της υπόθεσης της κύριας δίκης, μπορεί, κατ' εξαίρεση, να κάνει χρήση εθνικής διάταξης που του παρέχει την εξουσία να διατηρήσει σε ισχύ ορισμένα από τα έννομα αποτελέσματα ακυρωθείσας εθνικής πράξης υπό τον όρο ότι:

- η εν λόγω εθνική πράξη αποτελεί μέτρο για την ορθή μεταφορά της οδηγίας 91/676,
- η έκδοση και η εφαρμογή της νέας εθνικής πράξης, η οποία περιλαμβάνει το πρόγραμμα δράσης υπό την έννοια του άρθρου 5 της οδηγίας αυτής, δεν καθιστά δυνατή την αποφυγή των αρνητικών συνεπειών που θα είχε για το περιβάλλον η ακύρωση της προσβαλλομένης πράξης,
- η ακύρωση της ως άνω προσβαλλομένης πράξης έχει ως συνέπεια τη δημιουργία κενού δικαίου όσον αφορά τη μεταφορά στην εσωτερική έννομη τάξη της οδηγίας 91/676, πράγμα το οποίο θα προκαλούσε μεγαλύτερη βλάβη στο περιβάλλον υπό την έννοια ότι η ακύρωση θα είχε ως αποτέλεσμα να περιοριστεί η προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης και, επομένως, θα ήταν αντίθετη προς τον θεμελιώδη σκοπό της οδηγίας αυτής, και
- τα έννομα αποτελέσματα της ως άνω πράξης διατηρούνται σε ισχύ κατ' εξαίρεση μόνο για το χρονικό διάστημα που είναι αναγκαίο προκειμένου να ληφθούν τα μέτρα που καθιστούν δυνατή τη θεραπεία της διαπιστωθείσας παρανομίας.

Απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, [EU:C:2016:603](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης εθνική πράξη – Έννομες συνέπειες – Εξουσία του εθνικού δικαστηρίου να διατηρεί προσωρινώς ορισμένα αποτελέσματα της εν λόγω πράξεως – Άρθρο 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ – Υποχρέωση υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο»

Επιληφθέν αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας, Γαλλία), το Δικαστήριο επιβεβαιώνει τη νομολογία του σχετικά με τη δυνατότητα των εθνικών δικαστηρίων να διατηρούν σε ισχύ, κατ' εξαίρεση και προσωρινώς, τα αποτελέσματα των εθνικών πράξεων που δεν είναι συμβατές με τις διατάξεις της οδηγίας 2001/42.

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ανέκυψε στο πλαίσιο προσφυγής ενώπιον του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας) με αντικείμενο τη συμβατότητα της γαλλικής νομοθεσίας μεταφοράς με την οδηγία 2001/42. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο ακύρωσε, μεταξύ άλλων, τις διατάξεις του διατάγματος 2012-616 που προσδιορίζουν την αρμόδια για περιβαλλοντικά ζητήματα διοικητική αρχή της οποίας η γνώμη πρέπει να ζητείται στο πλαίσιο της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει της ως άνω οδηγίας.

Κατά το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας), η αναδρομική ισχύς της μερικής ακύρωσης του ως άνω διατάγματος θα ενείχε, εντούτοις, τον κίνδυνο να τεθεί εν αμφιβόλω η νομιμότητα όχι μόνον των σχεδίων και προγραμμάτων που καταρτίστηκαν κατ' εφαρμογήν του διατάγματος αυτού, αλλά και η νομιμότητα του συνόλου των πράξεων που εκδόθηκαν βάσει αυτών. Μια τέτοια κατάσταση θα έθιγε, όμως, την αρχή της ασφάλειας δικαίου και θα δυσχέραινε την επίτευξη των στόχων της Ένωσης στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας) ζήτησε από το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες εθνικό δικαστήριο μπορεί να διατηρήσει σε ισχύ ορισμένα αποτελέσματα εθνικής πράξης μη συμβατής με την οδηγία 2001/42 και αν εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας υποχρεούται πάντοτε, σε τέτοια περίπτωση, να υποβάλλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

Υπενθυμίζοντας τη νομολογία του που απορρέει από την απόφαση Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne³⁷, το Δικαστήριο απαντά, πρώτον, ότι το εθνικό δικαστήριο, όταν το εσωτερικό δίκαιο του το επιτρέπει, δύναται, κατ' εξαίρεση και κατά περίπτωση, να περιορίζει από απόψεως χρονικής ενέργειας ορισμένα από τα αποτελέσματα απόφασης με την οποία αναγνωρίζεται ο παράνομος χαρακτήρας διάταξης του εθνικού δικαίου που έχει θεσπιστεί κατά παράβαση των προβλεπόμενων από την οδηγία 2001/42 υποχρεώσεων, υπό τον όρο ότι ο περιορισμός αυτός επιβάλλεται από επιτακτικό λόγο αναγόμενο στην προστασία του περιβάλλοντος και εφόσον ληφθούν υπόψη οι συγκεκριμένες συνθήκες της υπόθεσης της οποίας έχει επιληφθεί. Η εξαιρετική αυτή εξουσία μπορεί να ασκηθεί μόνον εάν πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις που τίθενται με την απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne.

Δεύτερον, το Δικαστήριο απαντά καταφατικά στο ερώτημα αν εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα υποχρεούται κατ' αρχήν να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προτού κάνει χρήση της εξαιρετικής δυνατότητας προσωρινής διατήρησης σε ισχύ των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου που κρίνονται αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης. Κατά το Δικαστήριο, το εθνικό δικαστήριο απαλλάσσεται από την υποχρέωση αυτή μόνον

³⁷ Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, [EU:C:2012:103](#)).

εφόσον έχει σχηματίσει την πεποίθηση –πράγμα που οφείλει να αποδείξει με εμπειριστατωμένο τρόπο– ότι δεν υφίσταται καμία εύλογη αμφιβολία ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή των προϋποθέσεων που προκύπτουν από την απόφαση Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne.

Απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Α κ.λπ. (Ανεμογεννήτριες σε Aalter και Nevele) (C-24/19, [EU:C:2020:503](#))

«Προδικαστική παραπομπή – Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Πολεοδομική άδεια για την εγκατάσταση και την εκμετάλλευση ανεμογεννητριών – Άρθρο 2, στοιχείο α΄ – Έννοια “σχεδίων και προγραμμάτων” – Προϋποθέσεις χορηγήσεως της άδειας που καθορίζονται από κανονιστική απόφαση και εγκύκλιο – Άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α΄ – Εθνικές πράξεις που καθορίζουν πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων – Μη διενέργεια εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Διατήρηση των αποτελεσμάτων των εθνικών πράξεων και των βάσει αυτών χορηγηθεισών αδειών κατόπιν της διαπιστώσεως της μη συμμορφώσεως των πράξεων αυτών προς το δίκαιο της Ένωσης – Προϋποθέσεις»

Όσον αφορά τη δυνατότητα των εθνικών δικαστηρίων τα διατηρούν σε ισχύ, προσωρινώς και κατ' εξαίρεση, τα αποτελέσματα εθνικών πράξεων που εκδόθηκαν κατά παράβαση των υποχρεώσεων που προβλέπονται από την οδηγία 2001/42, το Δικαστήριο υπενθυμίζει με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω³⁸, ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να εξαλείφουν τις παράνομες συνέπειες μιας τέτοιας παράβασης του δικαίου της Ένωσης. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι, δεδομένης της επιταγής περί ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, μόνον το ίδιο μπορεί, κατ' εξαίρεση και για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, να αναστείλει προσωρινά το αποτέλεσμα της παραβιασθείσας διάταξης του δικαίου της Ένωσης το οποίο συνίσταται στη μη εφαρμογή της αντιβαίνουσας σε αυτήν εθνικής πράξης, εφόσον εθνική νομοθεσία παρέχει στο εθνικό δικαστήριο την εξουσία να διατηρήσει σε ισχύ ορισμένα αποτελέσματα τέτοιων πράξεων στο πλαίσιο της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κρίνει ότι, σε μια περίπτωση όπως η επίμαχη εν προκειμένω, το εθνικό δικαστήριο μπορούσε να διατηρήσει σε ισχύ τα αποτελέσματα της κανονιστικής απόφασης και της εγκυκλίου, καθώς και της βάσει αυτών χορηγηθείσας άδειας, μόνον αν το εσωτερικό δίκαιο τού παρείχε σχετική δυνατότητα στο πλαίσιο της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς και εφόσον η ακύρωση της άδειας αυτής θα μπορούσε να έχει σημαντικές επιπτώσεις στον εφοδιασμό με ηλεκτρική ενέργεια, εν προκειμένω εντός του Βελγίου, τούτο δε μόνο για το χρονικό διάστημα που είναι απολύτως αναγκαίο για τη θεραπεία της εν λόγω έλλειψης νομιμότητας.

³⁸ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο ΙΙ.1.α) «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στην οδηγία 2001/42». Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται επίσης υπό τον τίτλο ΙΙ.2.α) i. «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2001/42».

IV. Σωρευτική εφαρμογή των οδηγιών που επιβάλλουν υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεων

Απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2011, Valčiukienė κ.λπ. (C-295/10, [EU:C:2011:608](#))

«Οδηγία 2001/42/ΕΚ – Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Σχέδια που καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο – Άρθρο 3, παράγραφος 3 – Χωροταξικά έγγραφα τοπικού επιπέδου που αφορούν μόνο μία οικονομική δραστηριότητα – Αξιολόγηση δυνάμει της οδηγίας 2001/42/ΕΚ αποκλειόμενη βάσει του εθνικού δικαίου – Εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών – Άρθρο 3, παράγραφος 5 – Σχέση με την οδηγία 85/337/ΕΟΚ – Άρθρο 11, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2001/42/ΕΚ»

Με την απόφαση αυτή, το πραγματικό πλαίσιο της οποίας εκτέθηκε ανωτέρω³⁹, το Δικαστήριο απάντησε επίσης στο προδικαστικό ερώτημα με το οποίο το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί αν εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων διενεργηθείσα δυνάμει της οδηγίας 85/337 απαλλάσσει από την υποχρέωση διενέργειας τέτοιας εκτίμησης δυνάμει της οδηγίας 2001/42.

Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά το άρθρο 11, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/42, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων η οποία διενεργείται δυνάμει της εν λόγω οδηγίας δεν θίγει οποιεσδήποτε απαιτήσεις της οδηγίας 85/337. Κατά συνέπεια, η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει της οδηγίας 85/337 προστίθεται, όταν τούτο επιβάλλεται από τις διατάξεις της, στην εκτίμηση που διεξάγεται βάσει της οδηγίας 2001/42.

Ομοίως, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που διεξάγεται βάσει της οδηγίας 85/337 δεν θίγει τις απαιτήσεις της οδηγίας 2001/42 και δεν μπορεί να απαλλάσσει από την υποχρέωση διεξαγωγής της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προβλέπει η οδηγία 2001/42 με σκοπό τη συμμόρφωση προς τις συγκεκριμένες περιβαλλοντικές απαιτήσεις της.

Ως εκ τούτου, είναι αναγκαία η σωρευτική εφαρμογή των απαιτήσεων των οδηγιών 2001/42 και 85/337.

Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι, αν είχε προβλεφθεί από το οικείο κράτος μέλος συντονισμένη ή κοινή διαδικασία, όπως προκύπτει από το άρθρο 11, παράγραφος 2, της οδηγίας 2001/42, στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής επιβάλλεται να διακριβωθεί η διεξαγωγή της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων σύμφωνα με το σύνολο των διατάξεων που περιέχουν οι διάφορες σχετικές οδηγίες.

³⁹ Όσον αφορά το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς, βλ. τίτλο II.2.β) i. «Σχέδια και προγράμματα που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/42».

Υπό τις συνθήκες αυτές, απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν η εκτίμηση που στην υπόθεση της κύριας δίκης διεξήχθη βάσει της οδηγίας 85/337 μπορεί να εκληφθεί ως αποτέλεσμα συντονισμένης ή κοινής διαδικασίας και αν συνάδει ήδη με όλες τις απαιτήσεις της οδηγίας 2001/42. Εάν συντρέχει τέτοια περίπτωση, δεν υφίσταται πλέον υποχρέωση διεξαγωγής νέας εκτίμησης βάσει της οδηγίας 2001/42.

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Διεύθυνση Έρευνας και Τεκμηρίωσης

Φεβρουάριος 2024